UNIVERSAL LIBRARY
OU_206011
UNIVERSAL LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T 610/S96W. Accession No. T 1537

Author [illegible]

Title [illegible] 1932

This book should be returned on or before the date last marked below.

వైద్యరహస్యదీపిక.

అను

కాలజ్ఞానము.

(సతాత్పర్యపద్యకావ్యము.)

(సంస్కృత కాలజ్ఞానమునుండి తెనిగింపఁబడినది.)

గ్రంధకర్త.

దేవినేని సూరయ్యగారు

Reprint 1000 ప్రతులు.

ప్రకాశకుఁడు

కురుకూరి సుబ్బారావు

సరస్వతీబుక్ డిపో

బెజవాడ

కృష్ణాజిల్లా.

1932

కాపీరైటు రిజిష్టరు]

వెల రు 0—8—0

శ్రీ రామ ప్రింటింగు వర్క్సు

బెజవాడ.

విషయసూచిక.

1 ఇష్టదేవతాభివందనము.
2 కాలమునకు సృష్టిస్థితిసంహార కర్తృత్వము.
3 కాలపురుషప్రభావము.
4 శరీరాధారయంత్రము.
5 షట్చక్రములు.
6 మతాంతరము.
7 షోడశాధారములు.
8 త్రిలక్ష్యములు.
9 వ్యోమపంచకము.
10 అవాంతరస్తంభము.
11 పంచతత్త్వవివరణము.
12 సూర్యోదయమతము.
13 సూర్యచంద్రనాడుల యుదయాస్తమయఫలము.
14 ఒకపక్షమునకగుమృత్యుజ్ఞానం
15 శీఘ్రమృత్యుజ్ఞానం.
16 చంద్రసూర్యగమనక్రమము.
17 పంచభూతాత్మకదీపరక్షణము
18 ఆయుక్షీణలక్షణము.
19 అరుంధత్యాదులకుసంజ్ఞలు.
20 నీటియందు సూర్యచంద్రబింబ దర్శనము.
21 మరణమునం దదృష్టమునకు ముఖ్యత్వము.
22 త్వగ్వికృతి.
23 చక్షురింద్రియవికృతి.
24 జిహ్వేంద్రియవికృతి.
25 ఘ్రాణేంద్రియవికృతి.
26 కర్ణేంద్రియవికృతి.
27 ఛాయావైపరీత్యము.
28 ప్రభావైపరీత్యము.
29 ఓష్ఠవికృతి.
30 దంతవికృతి.
31 జిహ్వావికృతి.
32 నేత్రవికృతి.
33 కేశవికృతి.
34 దేహావయవక్రియావైపరీత్యం
35 ఉత్థానవైపరీత్యము.
36 ఉత్థానశయనాదివికృతి.
37 శ్వాసవికృతి.
38 నిద్రాదివికృతి.
39 ఓష్ఠలేహనాదివికారము.
40 రోమకూపములనుండిరక్తస్రావము.
41 వాతాష్ఠీలరోగఫలము.
42 శోఫరోగము.
43 అతిసారాద్యుపద్రవములు.
44 స్వేదాద్యుపద్రవములు.
45 జిహ్వాదివికృతి!
46 ముఖవికృతి.
47 శరీరాంగవికృతి.
48 గంధద్వారావికృతి.
49 యూకాదివికృతి.

50 క్షుద్వికృతి.

51 ప్రవాహికాద్యుపద్రవము.

52 మృతినొందుటకు కారణములు

53 దేహమునందలి స్వభావసిద్ధ పదార్థముల వికృతి.

54 వైద్యుని లక్షణము.

55 వైద్యుని లక్షణము.

56 వైద్యవిషయకావశ్యకవిషయం

57 విపరీత చికిత్సాఫలము.

58 పుష్పితమనుష్యుఁడు.

59 రసజన్యవికారము.

60 రసజ్ఞానపరీక్ష.

61 నోరుమూఁడు వ్రేళ్లు పట్టకుండ పట్టుకొనుటకు ఫలము.

62 కొన్ని మరణచిహ్నములు.

63 విపరీతచిహ్నములు.

64 భోజనాదివైపరీత్యము.

65 అరిష్టములు.

66 వైద్యునియరిష్టజ్ఞానము.

67 అరిష్టశాంతి

68 కృష్ణకాలపురుషఫలము.

69 పీతనీలాదివర్ణ ఫలము.

70 అంగహీనకాలపురుషునిఫలం.

71 ఛాయాపురుషలక్షణము.

72 ఏకాంతఛాయాసాధనము

73 రెండుసంవత్సరములలో త్రికాలజ్ఞుఁడగుట.

74 నిరంతరయోగసాధనఫలము.

75 విజ్ఞప్తి.

శ్రీ

కృష్ణ గురు పరబ్రహ్మణే నమః.

వైద్యరహస్యదీపిక.

అను

కాలక్షేపము.

ఇష్టదేవతాభివందనము.

ఉ. శ్రీకొమరారువక్షమునఁ జేరి మృదూక్తులగారవింప ద
ర్వీకరనాయకోపరిఁ బ్రవీణతఁ జేరి నిరంతరాశ్రితా
నీకమనోప్సితార్థము లనేకవిధంబులఁ దీర్చుకృష్ణుఁడ
స్తోకదయార్ద్రమానసముతో నిడుఁగాత సమస్తభద్రముల్

తా. లక్ష్మీదేవి తనవక్షస్థలమున వసించి, మృదువైనశృంగార సంభాషణములచే, తన్నానందింపజేయ, ఆదిశేషునిపైఁ బవళించి, ఎల్లప్పుడును, తన్నాశ్రయించియుండు భక్తులకోరికల ననేకరీతులగాఁ దీర్చుకృష్ణమూర్తి- దయతోఁగూడిన మనస్సుగలవాఁడై-శుభముల నొసంగునుగాత !

ఉ. శ్రీధరుఁడై సమస్తసురశేఖరులన్ కరుణించి మించి గం
గాధరుఁడై భగీరథుని గౌరవమొప్పఁగ నాదరించి గౌ
రీధరుఁడై సతీపతులరీతి జనాలికి వెల్వరించు నా
గ్నాధరుఁడైన శంఖరుఁడఖండశుభంబులొసంగుఁ గావుతన్ 2

తాత్పర్యము:—సర్పములుగలవాఁడై దేవతలను దయతోఁ జూచి, గంగను ధరించినవాఁడై భగీరథుని గౌరవముతో నాదరించి, అర్ధశరీరమందున పార్వతిని ధరించినవాఁడై లోకమున, భార్యాభర్తలిట్లు, కలసియుండవలెనని బోధించు శంకరుఁడు మితిలేనిశుభము లిచ్చుఁగాక !

చ. కమలదళాక్షునాభి నవకంజమునన్ జనియించి సర్వలో
కములు సృజించుచున్ మదినిఁ గౌతుక మెక్కువపల్లవింప సం
భ్రమమున వీణమీటుచల భారతిదేవినిఁ గూడి సత్యలో
కమునవసించు నాలుమొగంబుల దేవుఁడొసంగు నాయువుల్. 3

తాత్పర్యము:—విష్ణుదేవుని బొడ్డుననున్న తామరపూవునందు జన్మించి జగములను సృష్టించుచు మనస్సు సంతోషించునట్లుగా వీణావాయింపఁగల సరస్వతీదేవిని గలసి సత్యలోకమునందుండు నాల్గు మొగంబులుగల బ్రహ్మదేవుఁడు ఆయుష్యము నిచ్చుగాక.

చ. కనదనుకంబునన్ విధిముఖప్రతి హారమునన్ వసించి వా
నినిఁ జతురాస్యుఁగాఁ జలిపి, నిస్తులకీర్తి వహించినట్టి వా
గ్వనరుహనేత్ర మామకముఖప్రతి హారమునన్వసించి, న
న్ననుపమసత్కృపా కలితయై చతురాస్యునిఁగా నొనర్చుతన్. 4

తాత్పర్యము: —బ్రహ్మదేవుని నోటియందు నివాసముచేసి యాతనిని విద్యాసమర్థునిగా గావించి గొప్పకీర్తినిగొన్న సరస్వతి నాజిహ్వాముందునయందు వసించి నన్నును, చతురవిద్యాసమర్థునిఁగాఁ జేయునుఁగాక !

ఉ. ఏరచియింపఁగాఁ గడఁగునీకృతి కెత్తఱి నెట్టి విఘ్నముల్
జేరఁగనీక యాస్యములు విశేషముగా మది మెచ్చునట్లుగా
బూరితిఁజేతువంచుఁ బరిపూర్ణతరంబగు భక్తినీపదాం
భోరుహయుగ్మమాత్మ మును ముందుగ మ్రొక్కెదనో వినాయకా. 5

తాత్పర్యము:—ఓవిఘ్నేశ్వరా నేను వ్రాయఁదలఁచినయీ గ్రంథమున కెప్పుడును ఎటువంటి యాటంకమును రానీయక పెద్దలు మనస్సులందధికముగా మెచ్చుకొనునట్లుగా దీనిని సంపూర్ణము చేయుదువని భక్తితో నీపాదపద్మములను ముందుగా కొల్చుచున్నాను.

గీ. విబుధులకును, నాయుర్వేదవిదులకును సు
కవులకును మఱిజ్ఞానపుంగవులకును స
మస్తశాస్త్రవేత్తలకు నమస్కృతులు
వినయమున నాచరింతు నేనేఁ కలర 6

తాత్పర్యము :—సజ్జనులకును, ఆయుర్వేదము తెలిసినవారికిని ఉత్తములగు కవీశ్వరులకును, జ్ఞానులగువారికిని, అన్ని శాస్త్రములును తెలిసినవారికిని, వినయముతో నమస్కరించుచున్నాను.

ఉ. ధీమణులాత్మలో ననుమతింపఁగజాలిన సత్కవిత్వమే
నేమహనీయుఁ బేర్మి రచియింపఁగఁ గల్గితినో తలంప ని
ష్ఠామహనీయుఁ గృష్ణగురునంఘ్రి సరోజయుగంబు నాత్మలో
నేమరకుండఁగొల్చెద నహీనతరంబగు భక్తిమీఁగన్. 7

తాత్పర్యము:—పండితులు సమ్మతింపదగిన సత్కవిత్వమును నే నేమహాత్ముని దయచే రచింపశక్తిగలవాఁడనైతినో ఆ మహాత్ముఁడగు, శ్రీకృష్ణగురుస్వామి పాదపద్మములను నే నిప్పుడు ఏమరుపాటు లేకుండ తక్కువగాని భక్తితో మనస్సునఁగొల్చెదను.

గీ. వసుధదేవినే న్వేంకటస్వామికిని సు
సాధ్విపిచ్చమాంబకు నగ్రసంభవుండ
కృష్ణగురుసేవ సతతమొనరించువాఁడ
నార్యజనవిధేయుఁడ సూరయాహ్వయుండ 8

తాత్పర్యము — నేను దేవినేని వేంకటస్వామికిని, పతివ్రతయగు పిచ్చమ్మకును పెద్దకుమారుఁడును, ఎల్లప్పుడును కృష్ణగురునకు సేవ

చేయువాఁడను, సూరయ్యయను పేరుగలవాఁడను. సజ్జనులకు ప్రీతి యొనరించువాఁడను.

వ. అని నేనిట్లిష్టదేవతాభివందనంబుఁ గావించి, సర్వజనోపయోగంబుగా నొక్క చిన్ని పొత్తమ్ము రచింపఁ నుద్యోగించుచున్నంత— 9

తాత్పర్యము — సులభము.

శా. శ్రీచిత్తప్రియపాదపద్మయుగసంసేవానురక్తుండు సా
మీచీన్యములు వైద్యశాస్త్రనిపుణామేయప్రభావార్జిత
ప్రాచుర్యోన్నత కీర్తివైభవుఁడు నారంజిల్లుముత్తేవిశే
షాచార్యుం డొకనాఁడు నన్నుఁగని హర్షంబారఁగా నిట్లనెన్ 10

తాత్పర్యము — శ్రీవిష్ణుపాదసేవయందు ప్రీతిగలవాఁడును, పూర్వపవిత్రవైద్యశాస్త్రనైపుణ్యసామర్థ్యప్రతిభచేత గణించిన గొప్పకీర్తివైభవము గలవాఁడును, నైన ముత్తేవిశేషాచార్యుఁడొకదినమున నన్నుఁజూచి సంతోషముతో నిట్లనియెను.

క. కవివర! నీవురచించిన
ప్రవిమలతరగ్రంధములను బరికింపఁగ నా
కవిరళమగు సంతోషము
దవె మఱియిపుడాత్మ నొక్కతలపుం గలిగెన్. 11

తాత్పర్యము — ఓకవీశ్వరా! నీవు వ్రాసిన దోషములేని గ్రంధములను చూడఁగా నాకమితమగు సంతోషమును, ఇప్పుడొక యాలోచనయుఁ గల్గుచున్నది.

వ. అదెట్టిదన— 12

క. కాలజ్ఞానము బ్రహ్మ
శీలుఁడవై యాంధ్రమున రచించితి వేనిన్
మేలుగలుగుఁ గావున నను
కూలముగ రచింపుమెల్ల కోవిదులెన్నన్. 13

తాత్పర్యము— సమర్థుఁడవయ్యు కాలజ్ఞానమను గ్రంథమును తెలుఁగుభాషయందు వ్రాసినట్లయిన ఉపయోగకరమై యుండును గావున అనుకూలముగ పండితులు మెచ్చునట్లు రచింపుము.

వ. అని యుల్లాదరణ పూర్వకముగా నానతిచ్చిన యమ్మహానీ యుంగాంచి యే నిట్లంటి— 14

తాత్ప—సులభము.

క. శక్తికొలఁది తెనిగింతు; న
  భక్తిగఁ గృష్ణునిఁ దలంచి ప్రజలెల్లరునా
  సక్తిఁగలిగి చదువుట క
  గ్గా క్తులతో నొప్పునట్టు లూహించియుదిన్ 15

తాత్ప—భక్తితో కృష్ణగురుని తలఁచుకొని ప్రీతితో జనులందఱును చదువుటకు తగిన పలుకుల నూహించి నాశక్తికొలది తెలుఁగున రచించెదను.

వ. మఱియు, 16

క. ఏనిపుడు వ్రాయు గాల
  జ్ఞానము శ్రీకృష్ణగురువునకు నంకితమిోఁ
  గా నాత్మఁ బూనియుంటి; ద
  యానిధి యగు నతఁడు పాసనాపరుఁ డగుటన్ 17

తాత్ప—నేనిప్పుడు రచింపఁదలచిన కాలజ్ఞానగ్రంథమును, దయానిధియైన కృష్ణగురువు ఉపాసనాపరుడగుటవలన అతని కంకితము చేయుటకు మనసున నూహించితిని.

వ. అన్నంత నమ్మహానీయుఁ డత్యంతసంతుష్టాంతరంగుఁడై నీయుద్యమము నిర్విఘ్నంబుగా నెఱవేరుగాత యని యాశీర్వదించుటయు నామీఁద నే తత్కార్యంబు నారంభింపఁ గుతూహలుండనై తలంచి ప్రారంభంబునకు నారకొంటి నిట్టులనిన 18

శ్రీ

కృష్ణగురు పరబ్రహ్మణేనమః

వైద్యరహస్యదీపిక.

అను

కాలజ్ఞానము.

క. శ్రీరాధాహృదయేశ్వర!
ధీరజన భయాపహార! దివ్యవిచారా!
కారుణ్యాకర! భువనా
ధారా! రోచిష్ణ! ధృతకుధర! శ్రీకృష్ణా! 1

తాత్పర్యము—ఓ రాధామనోనాధా!— ధీరులగువారి భయముదీర్చువాఁడా! యోచనగలవాఁడా! దయతోఁ గూడినవాఁడా! జగముల కాధారమగు వాఁడా! కాంతితో వెల్గువాఁడా! కొండనెత్తినవాఁడా! కృష్ణా:—

క. మును, శివుని చేతఁజెప్పఁబ
డిన కాలజ్ఞానమునకుటిలత తరబుద్ధిన్
దెను గుంజేసెద; నీపే
ర్మిని, బుధాధృతిని నవధరింపుము; కృష్ణా! 2

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణా! పూర్వము శంకరునిచేఁ జెప్పబడిన కాలజ్ఞానమును దాపరికము లేకుండ నీపేరుమీఁద, తెలుఁగు భాషలో చెప్పచున్నాను; ఆలకింపుము.

—కాలమునకు సృష్టిస్థితిసంహార కర్తృత్వము—

గీ. బ్రహ్మసృష్టిని, విష్ణువుపాల నంబు
హరుఁడు సంహారమునుఁ జేయుటరసి చూడఁ
గాలమును బట్టియేకాన కాలమెల్ల
కార్యములకుఁ గారణముగాదె! కృష్ణ 3

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణ! బ్రహ్మదేవుఁడు పుట్టించుటయుం విష్ణువు పెంచుటయు, శివుఁడు నశింపఁ జేయుటయు, కాలమున ననుసరించియే. కనుక అన్నిపనులకును కాలమే కారణమై యున్నది.

గీ. ఏవిబుధులు కాలజ్ఞాల మెఱిఁగియుందు
రానిపుణులు వ్యాధిగ్రస్తు లనుభవింప
నున్న భావిమాన్సమృత్యువునుఁగూడఁ
దెలిసికొనఁ గల్గుదురు వింత గలుగ కృష్ణ! 4

తాత్పర్యము—కాలజ్ఞానము నెఱిగిన బుద్ధిమంతులు రాబోవువారు నెలలలోపల వ్యాధిగ్రస్తులకు రాబోవు చావును అద్భుతముగా తెలిసికొనఁగల్గు చున్నారు.

క. కాలమె సృష్టికిమూలము
కాలమె సంహారమునకు గారణ మగు ని
క్కాలమె నిద్రాదులకా
వాలముగుట దానిదెలియఁగ వలయునుకృష్ణా! 5

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణా! పుట్టుకకును చావునకును నిద్రాదులకును కాలమె కారణము కనుక దానిని తెలిసికొనవలయును.

గీ. దేవతలు నాగులును పూర్వదేవతలును
యక్షులును సర్పములును విద్యాధరులును
మనుజులాదిగా గల ప్రాణులును నశింప
గలుగుటకును గాలమ్మె ముఖ్యమగు కృష్ణా! 6

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణా! దేవతలు, నాగులు, రాక్షసులు, యక్షులు, సర్పములు, విద్యాధరులు, మనుష్యులు మొదలైన ప్రాణులన్నియు నాశనమగుటకు కాలమే కారణము.

క. అరవిందాసను, నాయుః
పరమితిలో నర్ధమందుఁ బదునల్వురు, ని
ర్జరనాథులు శతవత్సర
పరిపూర్తినతండు గాలవశుఁడా కృష్ణ!

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణ! బ్రహ్మచే నిరుమితమైన ఆయువునందు సగభాగమున పదునల్వురు దేవేంద్రు లుందురు. 100 వర్షములుపూర్ణమైన పిదప నాతఁడు మరణించును

గీ॥ మనుజసంతతి కాయుః ప్రమాణమాగ
మమ్ములందున శతవత్సరమ్ము లంచుఁ
జెప్పఁబడెఁగాని దుష్కృతుల్ సేత నూరు
నిండకమునుపె నశియించు చుండెఁ; కృష్ణ!

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణ! మనుష్యులకు గల వయఃపరిమాణము నూరు సంవత్సరములని వేదములందు గలదు కాని, చేయు దుష్కార్యముల చేత, ఆ పరిమిత నిండకమున్నే మనుష్యుడు మరణించుచున్నాడు

గీ. పృథివిలో వృష్టి శీతము గ్రీష్మము నుద
యమ్ము నపరాహ్ణమింక సాయంసమయము
రాత్రియును నివియెల్ల గాలస్వరూప
ములను చాత్మలోఁ దెలియంగ వలయుఁ గృష్ణ!

తాత్పర్యము—ఓకృష్ణ! భూమియందు, వర్షము, చలి, వేడిమి, ఉదయము, మధ్యాహ్నము, సాయంత్రము, రాత్రి ఇవియన్నియును, కాలము యొక్క స్వరూపములని తెలిసికొన వలయును.

గీ. తరువులు ఫలించుటకు ని
ద్ధరబీజము లంకురించి, తనరుటకును, క
న్య రజస్వలయగుటకు, మది
నరయఁగ కాలంబు మూలమగునో కృష్ణా. 10

తా. ఓకృష్ణా ! చెట్లు ఫలించుటకును, విత్తనములు మొలుచుటకును కన్యక సమర్తయగుటకును, ఆలోచించిచూడగా కాలమే కారణమగును.

గీ॥ సాదమును, నుదకమ్ము వర్షమ్ముగూడ,
గాలమునఁ గల్గఁగాన, నిక్కాలము నెపు
డనుసరించి పనులుసేయు, నగుశుభంబు
లేనిచో నశుభంబుఁ గల్పించు, కృష్ణ! 11

తా॥ ఓకృష్ణ ! అన్నమును, నీరును, వర్షమును, కాలమువల్ల కల్గును; కనుక, ఈకాలము ననుసరించి పనులుచేసినచో మేలుగల్గును. లేనియెడల కీడు కల్గును.

గీ॥ కాలమను నగ్నియుండు; హృద్గోళమందు
దానిచే క్షుత్పిపాస నిద్రాభిలాష
లనెడు నాలుగు నుద్భవమగుచునుండు ! 12
గాలమునఁజెందదియుఁగాదు కృష్ణ !

తా॥ ఓ కృష్ణ ! హృదయమను బంతియందు కాలమను నిప్పుండును. దానివలన, ఆకలి, దప్పి, నిద్ర, కోరిక అను నాల్గును పుట్టును. కాలములేక, ఏదియును గానేరదు.

—♦ కాలపురుష పరిభావము ♦—

మ॥ నరవామాయ,జగత్కటాహమునఁ బ్రాణివ్రాతముల్, కాలుఁడన్
పురుషుండుంచి,దివాని శేంధనములం బూషాగ్నిముట్టించి, మా
సఋతుఃకంబుల త్రోడఁద్రిప్పుచు, మహాశ్చర్యంబుఁగాఁ బ్రేల్చు, నా
పురుషుంగాంచినచోఁ ద్రికాలఫలితంబుల్ దెల్లనా మాధవా! 13

తా॥ లక్ష్మీనాథుఁడవగు నో కృష్ణ ! కాలపురుషుఁడీ జగత్కటాహమున, ప్రాణిసమూహము నుంచి, రాత్రింబవళ్ళను కట్టెలను సూర్యుఁడను నిప్పునకు ముట్టించి, మాసములు, ఋతువులతో ద్రిప్పుచు, మిగుల నాశ్చర్యముగా వ్రేల్చు నాపురుషుని గన్గొన్నచో. త్రికాలఫలములును తేటతెల్లమగును.

గీ॥ అఖిల విషయంబులకు మూలమగుచు, సకల,
భూతకోటి శుభాశుభమ్ములకు హేతు
వయి, ముదమ్ము, విస్మయమ్ము నొసగుఁ
గాలపురుషుని వర్ణింపఁ గలనొ? కృష్ణ !

తా. అన్ని వ్యవహారములకును, మూలమై అన్ని జీవముల యొక్క మంచిచెడ్డలకును, కారణమై భయమును, సంతోషమును, ఆశ్చర్యమును గలిగించు కాలపురుషుని, ఓ శ్రీకృష్ణ! నేను వర్ణింపఁ గలనా !

గీ॥ దినదినము ననంత భూతనికరంబు,
గాలవశమౌచునుండుటఁ గన్నులారఁ
గనుఁగొనుచుఁ దామశాశ్వతమను తలంపు
గలిగి నరులు మెలంగు టక్కజము కృష్ణ !

తా॥ కృష్ణ ! ప్రతిదినమును లెక్కలేని ప్రాణులు మరణించు చుండుటను కండ్లారఁ జూచుచు, మనుష్యులు తాము నశింపనివారమ నుకొనుట మిక్కిలి యాశ్చర్యకరము సుమా !

—॥ శరీరాధార యంత్రము ॥—

గీ॥ ఆరుచక్రము షోడశాధారములు, త్రి
లక్ష్యములు, గాక మఱియు సల్లలితగగన
పంచకంబాత్మ దేహమం దంచితముగ
నలరు, నవి యెఱుఁగక వైద్యుఁడగునె ? కృష్ణ ! 16

తా॥ ఓ కృష్ణా! శరీరమునందు, ఆరు చక్రములు, పదునారు ఆధారములు, మూఁడులక్ష్యములు, ఐదు ఆకాశములు, నుండును. దీనిని తెలిసికొనలేనివాఁడు వైద్యుఁడెట్లగును?

—♦ షట్చక్రములు ♦—

గీ॥ బ్రహ్మ, లింగ, నాభి, భవ్యహృత్కంఠ భ్రూ
మధ్యపదవులన్ క్రమంబుగా బ
దాఖ్యలం జెలంగు నారు చక్రములు, త
ద్విదుఁడె వైద్యుఁ డగుచు వెలయుఁ గృష్ణ॥ 17

తా॥ కృష్ణ బ్రహ్మ, లింగ, నాభి, హృదయము, కంఠము, భ్రూమధ్యము ఈ ప్రదేశములయందు, ఆపేర్లతోడనే, ఆరుచక్రము లుండును. దీని నెఱిఁగినవాఁడే వైద్యుఁడు.

--♦ మతాంతరము ♦—

గీ॥ ధరఁగవాటము, జ్యోతి, హృదయము, నాభి
నాసికము, గుదమనుచుఁ గొందఱువచింతు
రనుభవమున నీ చక్రములనుఁ గ్రమముగఁ
గనుఁగొనకయెప్డు వైద్యుఁడు గాఁడు కృష్ణ! 18

తా॥ ఓ కృష్ణ! మఱికొందఱు, వీనినే, కవాటము, జ్యోతి హృదయము, నాభి, నాసికము, గుదము అని పల్కుదురు. అనుభవముచేత, దీని నెఱుఁగనివాఁడు వైద్యుఁడు కాఁ జాలఁడు।

—♦ షోడశాధారము ♦—

గీ· క్షితి నహంకృతిమనోబుద్ధిచిత్తములుగా ర
ణమ్ము ప్రాణపంచకమ్ము, భూత,
పంచకమ్ము మఱియు, నంచితజ్యోతి రూ
పుఁడగుజీవుఁ డీ వగుదువుఁ గృష్ణ! 19

తా॥ ఓ కృష్ణ !

—♦ త్రిలక్ష్యములు ♦—

గీ. దౌడలందూర్ధ్వ లక్ష్యము దనరుచుండు
మధ్యలక్ష్యము హృదయపద్మమున నుండు
నాభియందధోలక్ష్యమున్నతిగ నుండు
నా త్రయవిహీనుఁడే పరమాత్మ కృష్ణ! 20

తా॥ ఓ కృష్ణ! ఊర్ధ్వలక్ష్యము దౌడలందున, మధ్యమలక్ష్యము, హృదయకమలమందును, అధోలక్ష్యము నాభియందును ఉండును. ఈమూఁడును లేనివాఁడే పరమాత్మ యనఁబరఁగును.

—♦ వ్యోమపంచకము ♦—

ఉ॥ ధారుణిలో, నహంకృతియె స్తంభముగాఁ జెలువొందనానవ,
ద్వారపరీతదేహపరధామమునన్, గుణ శూన్యలొచు నిం
పారఁగ; బంచదేవతలు, పంచహృషీక కుటుంబవర్గమం
దేరికిఁజిక్కకుండు నవియే, నభపంచకమౌర మాధవా?! 21

తా॥ ఓ కృష్ణ? అహంకారమే స్తంభమై యొప్పగా తొమ్మిదిద్వారములుగల ఈదేహమున, పంచదేవతలు నిర్గుణులై యొప్పగా పంచహృషీక కుటుంబమునం దెవ్వరికి పట్టుబడకుండ నుండుము. ఇవియే నభపంచకమునఁ బడును.

—♦ అవాంతర స్తంభము ♦—

గీ॥ నృపితతికి, ప్రాహ్మణవాయువు రేబవళ్లు,
నరయఁగానిర్వ దొక్కవేయారు నూరు
సారులాడు దన్నియమ సంచారమే, న
రస్థితికిమూలమగుట దిరంబు కృష్ణా! 22

తాత్పర్యము—కృష్ణా! మనుష్యులకు రాత్రింబవళ్లు కలిసి, ప్రాణవాయువు, ఇరువదియొక్కవేయి ఆరువందలసార్లు ఆడుచుండును. ఈ సంచారమే మనుష్యులు బ్రదుకుటకు కారణము.

—◆ పంచతత్త్వవివరణము ◆—

గీ. ఆత్మ యంతరాత్మయుఁ బరమాత్మ యనఁగ
దనువు మనసు ప్రాణములకుఁ దనరుఁ బేళ్లు
పంచతత్త్వమ్ములఁ ధరియించి యీత్రి
యమ్ముఁబొలుపొందుచుండునో యనఘ! కృష్ణా! 23

తాత్ప—శరీరము, మనస్సు, ప్రాణము అను మూటికిని, ఆత్మ, అంతరాత్మ, పరమాత్మ యనుపేళ్లు గలవు. ఈమూడును, పంచతత్త్వములను ధరించియుండును.

—◆ సూర్యోదయమతము ◆—

చ. తనువనుపట్టణంబున యథావిధి వాయుభటుండు లోనికిఁ
జనుసమయంబునందున దశాంగుళముల్ బయటకేఁగుచో
నొనరఁగ ద్వాదశాంగుళములుండుఁ బ్రమాణము దీనికెప్పుడై
నను వ్యతిరేకమైన మరణంబునకుఁ గతమాగ మాధవా. 24

తాత్ప—ఈశరీరమను పట్టణమునందు యథావిధిగా వాయువను భటుఁడు లోపలికేగు సమయమున పదియంగుళములు బయటకుపోయినయెడల పండ్రెండంగుళముల ప్రమాణముండును. ఎప్పుడైన నిందులకు వ్యతిరేకముగా జరిగినట్లయితే మృత్యువును గ్రహింపవలెను.

—◆ సూర్యచంద్రనాడుల యుదయాస్తమయఫలము ◆

గీ॥ పుడమినుచ్ఛ్వాస నిశ్వాస ములను [illegible]
నపుడు సూర్యనాడిని యుదయంబు [illegible]
చంద్రనాడిని హరియింప సౌఖ్యమొదవు
[illegible] గాఁ చో [illegible] మరణ చిహ్నంబు కృష్ణ! 25

తాత్ప—ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములనువిడుచు సమయమున సూర్యనాడియందుదయమై చంద్రనాడియం దంతమైనచో శుభముగల్గును. అట్లు కానియెడల మరణమును గ్రహించుకొనవలెను.

—| ఒకపక్షమునఁ గల్గు మృత్యుజ్ఞానము |—

క. రవినాడి పూర్ణముగ వా
యువుపూరితమగుచుఁ జెలఁగుచుండఁ గుముదబాం
ధవునాడి వాయురహితం
బవు నెడఁ బక్షమునకంతమును కృష్ణ. 26

తాత్ప — సూర్యనాడియందు పూర్తిగా గాలినిండి యాడునప్పుడు చంద్రనాడియందు గాలి లేనిచో ఒకపక్షమున మృతిగల్గును.

—శీఘ్రమృత్యుజ్ఞానము—

గీ. ప్రాణిశ్వాస యొక్క నాడి సంధ్రమందు
నిలచి నెలగాని లేకారు నెలలు గాని
మూడునైదు బదేనుమూళ్లు క్రమముగఁ
గానియాడిన మరణంబుగల్గు కృష్ణ. 27

తాత్ప—ఓకృష్ణ! ప్రాణుల శ్వాస ఎప్పుడైనను ఒకే నాడియందు నెలగాని, ఆరు నెలలుగాని, పదునైదుదినములుగాని, నిలిచిపోయినయెడల శీఘ్రమృత్యువు గల్గును.

—చంద్రసూర్యగమనక్రమము—

గీ. చంద్రనాడెపుడు శుక్లపక్షమున సూర్య
నాడి కృష్ణపక్షమున నాడుచో సు
ఖంబొదవు లేక యొక్క పక్షమున రెండు
మూఁడుదినములు గతిదప్ప మృత్యుకృష్ణ 28

తాత్ప - ఎప్పుడును చంద్రనాడి శుక్లపక్షమునందును, సూర్యనాడి, కృష్ణపక్షమునందున, ఆడినట్లయిన శుభముగల్గును. అట్లుగాక ఒకపక్షములోనే రెండు మూఁడుదినములు గతులు మారునెడల మృతిగల్గును.

—పంచభూతాత్మక దీపరత్నగాము—

గీ. పాంచభౌతిక మనెడు దీపమ్ము చంద్రుఁ
డనెడు తైలము న్మరగ్ని సూర్యానిలమున
నారిపోకుండఁ జూమనట్లయినఁ గాంతి
గలిగి వెలుగుచునుండు నిక్కముగ కృష్ణ. 29

తాత్ప—ఓకృష్ణ ! పాంచభౌతికమను దీపము చంద్రుఁడనెడు నూనెతో సూర్యుఁడనుగాలివలన ఆరకుండ జూముకొన్నట్లయిన ప్రకాశముగ వెలుగుచుండును.

చ. అనువుగ నాత్మదీపము దివాకర వర్తినిఁ గల్గి యాయువన్
ఘనతర తైలయుక్తమయి కాంలుచు మేనను మల్లకంబునం
దునఁదగు నిట్టిసంస్కృతి గనంగొనఁ బ్రాణివర్తనంబె యీ
తనువునకొప్పు రేఖ యగుఁ దెల్యముగా వినుమో నమాధవా! 30

తాత్ప--ఆత్మయను దీపము. సూర్యుడను వత్తినిగలిగి, ఆయుష్యమను నూనెతోఁగూడి, శరీరమను ప్రమిదెయందు వెలుగును. ఈ సంస్కృతినిచూడగా ప్రాణియొక్క వర్తనమె శరీరమునకు రేఖగా నొప్పును.

—ఆయుష్షీన లక్షణము—

గీ. ఇల నరుంధతీ ధ్రువతారకను, దార
కాత్రయముఁ గల శ్రవణ నక్షత్రమును స
మంచితం బగు మాతృకామండలంబు
గనపడకయున్న మరణంబు గల్గు కృష్ణ. 31

తాత్ప--అరుంధతీ ధ్రువనక్షత్రములను త్రితారలను గల్గిన శ్రవణనక్షత్రమును మాతృకాలమండలమును కన్పడకుండిన యెడల మరణముగల్గును.

— అరుంధత్యాదులకు సంజ్ఞలు —

గీ. జిహ్వయె యరుంధతియును నాసికమె ధ్రువము
నమరు భ్రూమధ్యమే శ్రవణమును భ్రూయు
గంబెయామాతృ కామండలంబు ; వాని
గననివారు నశింత్రు; నిక్కముగ కృష్ణ. 32

తాత్ప— నాలుకయే అరుంధతి, నాసికయే ధ్రువము, భ్రూమధ్యమే శ్రవణము, భ్రూయుగమే మాతృకామండలము ఇవి కాన్పింపనివారు మరణింతురు.

— నీటియందు సూర్య చంద్రబింబ దర్శనము —

చ. కన దినచంద్రబింబములు గాంచినచో నుదకంబునందుఁ దూర
ర్పున మఱిదక్షిణంబున నిరూఢిగఁ బశ్చిమమందు నుత్తరం
బున నెటనేనియుఁ మొఱకబొందిన నాఱును మూఁడు రెండు నొ
క్క-నెలలలోఁ గ్రమంబుగనఁ గాంతురు మృత్యువునోరమాధవా. 33

తాత్ప—సూర్యచంద్రబింబములు నీటిలో కాన్పించునీడలయందు మొఱకగాన్పించినయెడల మృత్యువుగల్గును. అది తూర్పుగా గాన్పించిన ఆఱునెలలలోను, దక్షిణముగాగాన్పించిన మూఁడు నెలలలోను, పడమట గాన్పించిన రెండు నెలలలోను, ఉత్తరమునఁ గాన్పించినచో ఒక నెలలోను మృత్యువుగల్గును.

క. అగణితముగ రవిచంద్రులు
పొగచేఁ గప్పఁబడినటుల బొడము నెవరికి
జగమున నవ్వారద్భుత
ముగనప్పుడ కాంతుమరణమును శ్రీకృష్ణ. 34

తాత్ప—సూర్యచంద్రులు పొగచే గప్పబడినట్లు గాన్పించినవారు అద్భుతముగా వెంటనేమరణింతురు.

—। మరణమునందరిష్టమునకు ముఖ్యత్వము ।—

గీ. ఫలముగల్గుట కాది పుష్పంబు పోఁగను
రీతి మృతిగల్గుటకు ముందరిష్టమనెదు
లింగమొకటి గన్పట్టు నాలింగవిషయ
మంత వివరింతు నీదుప్రియమునఁ గృష్ణ. 35

తాత్ప—ఫలము కల్గుటకు ముందుగా పూవెట్లుపుట్టునో అట్లే మరణముగల్గుటకు ముందుగా అరిష్టమను లింగము కాన్పించును. ఓ కృష్ణ! నీకు ప్రియమగునట్లదియంతయును వివరించెదను.

చ॥ అరయఁగఁ జెట్టునం బొడము నట్టి ప్రసూనము లన్నికాయలై
పొరయని యట్లరిష్టములు, బూనిగాఁ గనుపట్టి యుండినన్
మరణము దప్పు; మేడి, యనుమాత్రినిలఁ బూవక కాచినట్లుతే
కరణి నరిష్టముల్గలుగగ మానదరిష్టము గల్గు మాధవా 36

తాత్ప—చెట్టునపూచిన పూవులన్నియును కాయలుగానియట్లే, అరిష్టములు పూర్తిగా కన్పడినను మరణము తప్పవచ్చును. మేడిచెట్టు పూయకుండగనే కాచినట్లు, అరిష్టము తోపకయే మరణమును గల్గవచ్చును.

చ. మరణ మరిష్టముల్గలుగ మానదరిష్టము లెన్ని కన్నియున్
మరణము గల్గఁజాలదు, భ్రమం పడుచెనవికావటంచు, ని
ద్దర మతికానివైన వని, తెల్చుటఁ జూడ ప్రమాదమంచు, సు
స్థిరముగ నూహఁజేయఁ దగు ; చిత్తము లోపల నోరమాధవా 37

తాత్ప—అరిష్టములు గల్గినప్పుడొకప్పుడు మరణము మానక కల్గును ఒకప్పుడెన్ని యరిష్టములు తోఁచినను మరణము గల్గదు అట్టి వేళలందు ఏనవి కానివని కాని వైనవనియు తలఁచుట ప్రమాదముగా నెఱుంగ వలెను.

గీ॥ వపువుమనసు యొక్క స్వాభావికంబగు
ప్రకృతి వికృతిఁ జెంది ప్రబలుటయె, య

రిష్టమంచు మది నెఱిఁగి వివరించె స
ద్వైద్యుఁడైన శివుఁడు వసుధఁ గృష్ణ. 38

తాత్ప — మనుష్యుని మనస్సు నందలి స్వభావగుణము మారుటయే అరిష్టమని, సద్వైద్యుఁడగు శంకరుఁడు బోధించెను.

తృతీయ కృతి.

సీ॥ పుడమి నుష్ణము శీతముగ
శీతముష్ణమ్ముగను మదిలోఁ దలఁచువాఁడు
కాయమ్ము చలిని గాయలుండియును
దాహమ్ముచేఁ బీడఁ బడెడు వాఁడు
ఒడలు వేడిగ నుండియును చలిచే గడగడ
లాడుచు వడకు వాఁడు
మేనెల్ల దుమ్ముగ్రమ్మిన రీతి నెంచి
దెబ్బదవిలిన నెఱుకఁ బడని వాఁడు

గీ. స్నానముం జేసియును జందనమ్ముఁ బూసి
కొన్న తఱి నల్లనీఁగలు ముట్టినటుల
నెంచు వాఁడు గంధ లేకయే సుగంధ
మును గ్రహించు వాఁడును మృతిఁబొందు; గృష్ణ 39

తాత్ప — వేడిని చలిగాను, చలిని వేడిగాను, తలచువాడును, దేహమున చలియుండియును తాపముచే బాధనందు వాఁడును, శరీరము వేడిగ నుండియును చలివల్ల గడగడ వణకువాఁడును, దేహమంతయు దుమ్ము క్రమ్మినట్లు తలచి దెబ్బ తగిలిన సంగతిని తెలియని వాఁడును, స్నానము చేసినను, చందనము పూసికొనినను, సయితము, రక్తమును ఈగలు కఱచినట్లు తలచు వాఁడును గంధము లేకయే గంధమును వాసన చూచినట్లు తలంచు వాఁడును మృతినొందుదురు.

చక్షురింద్రియవికృతి

గీ. గ్రీష్మ మాదిగాఁ గల్గు షడృతుల గతులు,
తూర్పు మొదలుగా దెసలగు స్థల విధములు
కర్మగుణ ద్రవ్యముల నిసర్గములు వైప
రీత్యముగ నెంచ నెలలో హరించుఁ గృష్ణ! 40

తాత్ప—గ్రీష్మము మొదలైన ఆరుఋతువుల గతులను, నాల్గు దిక్కుల గుర్తులను, కర్మగుణ ద్రవ్యముల సహజ రీతులను విపరీతముగ నెంచువాఁడు నెలలో మరణించును.

సీ. పగలు సుధాంశు బింబముఁ దారలన్నిశా
కాలమందున రవిన్ గాంచు వాఁడు
మేఘముల్లేకయే మెఱుపు లుఱుమ్ల్గల వి
ధమ్ముగా మదిలోనఁ దలఁచు వాఁడు
వ్యోమాగ్రమున మేడ లున్నట్లు సురనరా
కృతి బొందినటుల వీక్షించువాఁడు
పొగమంచు వస్త్రముల్క్రన్నగువానిచేఁ
బుడమి గ్రమ్మిన రీతిఁ బోల్చువాఁడు
గీ. భూమి భస్మమై నీటిలోఁ బ్రుంగినటులఁ
గాంచువాఁ డరుంధతి ధ్రువ నాకాశగంగ
లనెడు నక్షత్రములఁ గాంచనట్టివాఁడు
మృతినిగాంచుట నిశ్చయంబిలను కృష్ణ! 41

తాత్ప—పగటివేళ చంద్రుని, నక్షత్రములను, రాత్రివేళ సూర్యుని చూచు వాఁడును, మబ్బులు లేకయే ఉరుములు మెరుపులు గల్గినట్లు తలచువాఁడును, ఆకాశమున మేడలున్నట్లును, దేవమానవరూపముల బొందినట్లును చూచు వాఁడును, భూమియంతయును పొగమంచుచేతను, బట్టలచేతను కప్పబడినట్లు తోఁచువాఁడును భూమిబూడిద

యై, నీటఁగలసినట్లు చూచువాఁడును, అరుంధతీ ధృవాకాశ గంగలను తారలు కాన్పించని వాఁడును, మరణించుట నిశ్చయము.

సీ. ఎండయందైన రేయెండ యందైన న
ద్దమ్మునందైన నుదమునన్నైన
దననీడ గానకుండినవాఁడు తననీడ
నంగహీనమ్ముగానైన, లేక
వాయసశ్వాస గోమాయుర్పిశాచరా
క్షస వికారాకృతు ల్గాన నైన
పొగ లేని యగ్నిరీతిగఁ గాని సర్పభు
గ్గరళాకృతిగఁగాని గాంచువాఁడు
గీ. కాలగతినొందు రోగమ్ము గల్గియున్న
రోగమే లేక యున్నచో రోగియగు; న
టంచు సర్వజ్ఞ డిట్లాటిఁగించెఁ గాన
దీనినమ్మగాఁ దగుమదిలోనఁగృష్ణ!

తాత్ప—ఓకృష్ణ!—ఎండలో గాని వెన్నెలలోఁగాని అద్దములోగాని తననీడ కనబడకున్నవాఁడును కాన్పించినచో అంగవైకల్యమందినట్లు చూచు వాఁడును, తననీడను కాకి, కుక్క, నక్క, పిశాచము, రాక్షసుడుమున్నగువికృతాకారములుగా చూచు వాఁడును, పొగలేని అగ్నివలెను పామునోటి విషమువలెను గాంచువాఁడును, రోగియైనచో మరణించును. అప్పటికిరోగము లేనిచో వ్యాధిగ్రస్తుఁడగును. ఇట్లుశంకరుఁడాటిగించె గావున నమ్మఁదగును.

జిహ్వేంద్రియ వికృతి.

చ. తినుచుఁటుచుంటి వస్తువుల తిపొగరై యొగరుప్పు నొచిటుల్
గనుపడుచుండి దోష యుసుగఁ దగు బంసు నొసంగ హెచ్చి, హె
చ్చ్యుడు గలిగించు మనుఁ దినుచో శమనంబినుచుఁ హాత్తుగా

గనుఁ గానలేనిచో రసముగ్రన్నన నాతఁడు నీల్గుమాధవా! 43

తాత్ప—తినెడు వస్తువులు తీపిగానున్న వగరుగాను వగరుగానున్న ఉప్పగాను కాన్పించుచు దోషము ప్రాప్తమై మందియుగా ఎక్కువగుచు, ఎక్కువగుటకు మందియుగా తగ్గుచు, అకస్మాత్తుగా రుచిని గ్రహింపలేని వాఁడు మృతినొందును.

ఘ్రాణేంద్రియ వికృతి.

క॥ బంధుర గంధమ్మును దు
ర్గంధము దుర్గంధమును సుగంధముగానే
గంధము గ్రహింపకయె వ
రంధ నున్న దుర్గంధమును యెడమృతినిఁజూచును కృష్ణ! 44

తాత్ప—సుగంధమును దుర్గంధముగాను దుర్గంధమును సుగంధముగాను తలచుచు తుదకేగంధమును గ్రహింపలేనివాడు మరణించును.

కర్ణేంద్రియ వికృతి.

సీ॥ ఆకాశ సంబంధమైన నినాదమ్ము
లూరక యే వినుచుండు వాఁడు
నబ్ధినగర వాలాహక యసత్యరవమ్ము
లద్భుతమ్ముగ విను నట్టివాఁడు
నిజముగా వినరాని నిస్వనంబుల నన్య
థా మదిలోపలఁ దలఁచువాఁడు
కానన గ్రామ నిస్వానమ్ములను నాల
కించి వేఱుగ నాత్మనెంచువాఁడు
గీ. శత్రువరఁగ సంతోషమ్ము మిత్రుఁడనఁగ
దుఃఖమును బొందుచుఁ హఠాత్తుగను మాట
వినఁగఁ జేట్టివాఁడు నీ విశ్వసుందు
మరణమును బొందుఁ నిశ్చయమరయ కృష్ణ! 45

తా—ఊరకయే ఆకాశ సంబంధములగు ధ్వనులను వినువాఁడును, సముద్రపట్టణవలాహక సంబంధములగు ధ్వనుల నస్పష్టముగా వినువాఁడును, వినబడని చప్పుడు విని ఇతరవిధముగా నాలోచన చేయువాఁడును, అరణ్య గ్రామసంబంధములగు ధ్వనులను విని వేఱుగా తలచువాఁడును, విరోధిపేరు విన్న సంతోషమును, స్నేహితుని పేరు విన్న విచారమును పొందువాఁడును, హఠాత్తుగా మాట వినబడనివాఁడును మరణింతురు.

—♦ ఛాయావైపరీత్యము ♦—

ఆ॥ ఎవనినీడ నలుపు నెఱుపుఁ బసుపుఁ జిత్ర
వర్ణములుగఁ గానవచ్చు — నతఁడు
శీఘ్రకాలమున నశింపఁగాఁగలఁడంచు
శివుఁడు చెప్పె; నెఱుకచేత, కృష్ణ! 46

తా— సులభము

—♦ ప్రభావైపరీత్యము ♦—

గీ॥ తనువుకాంతియు లజ్జయుఁ దగ్గుటయును
దేజమోజస్సుగాంతి స్మృతియు హఠాత్తు
గాఁ గలుగుటయు మృతిసూచకములటంచుఁ
దెలిసికొనఁ దగు జ్ఞానంబువలనఁ గృష్ణ! 47

తా—శరీరకాంతియు సిగ్గును సన్నగిలుటయును, తేజస్సును, జ్ఞాపకశక్తియు హఠాత్తుగ గల్గుటయును చావులక్షణములు.

—♦ ఓష్ఠవికృతి ♦—

గీ॥ అరయఁగాఁ గ్రిందిపెదవి వ్రేలాడుచున్న
పై పెదవి పైకి మిగుల నీడ్వబడియున్న
రెండుపెదవులు నేరేడుపండులవలె
నల్లబడియున్నఁగను మరణంబుకృష్ణ! 48

తా—సులభగ్రాహ్యము.

—♦ దంతవికృతి ♦ —

గీ॥ ఏమనుజుని దంతములు నిక్కమ్ముగను
రక్తిమ శ్యామ ధూమ్రవర్ణములు గాంచి
యుండి యాకస్మికమ్ము నూడిపడునొ
అతఁడు తప్పక మరణంబునందు కృష్ణ! 49

తా—ఎర్రగాను, నీలముగాను, బూడిదరంగుగాను, ఉండి అకస్మాత్తుగ నెవని పండ్లూడిపడునో వాడు తప్పక మరణించును.

—♦ జిహ్వావికృతి ♦—

గీ॥ ఎవనినాలుక వాచి బండపడి పుండ్లు
బడియు నీలవర్ణముగా బరగుచుండు
నతఁడు స్వల్పకాలమ్మున మృతినిఁగాంచఁ
గలడటంచు శివుఁడు బల్కెగాదె కృష్ణ! 50

తా—సులభగ్రాహ్యము.

గీ॥ ఎవని ముక్కు పగిలిగాని, యొండిగాని
క్రిందికనెత్తవక్రత్వంబుఁ జెంది గాని
యుండినను, శ్వాసరోధ నాడుచుండినను, గ
తాసులగుదురవ్వార లియ్యవనిఁ గృష్ణ! 51

తా—సులభగ్రాహ్యము.

—♦ నేత్రవికృతి ♦—

క॥ ఒక కన్నుపై కుబికి లో
నకినింకొక కన్నుబోయి నీర్గారుచు నీ
ఒకగ్రుడ్లు నెఱ్ఱఁబడి కద
లిక మానినరోగి బ్రదుకలే దొక కృష్ణ! 52

తా—సులభము,

— ♦ కేశవికృతి ♦—

క॥ నెఱకలు పాశట దీసిన
కరణినున్న బొమలవెండ్రుకలు నూడిన వం
కరఁదిరిగినఁ గన్బొమలా
నరుడు మృతిజెందు మూడునాళ్ళకు కృష్ణ! 35

తా—సులభము.

— ♦ దేహావయవప్రక్రియావైపరీత్యము ♦—

గీ॥ నోటి నిడు నన్నము ను మ్రింగఁగ నోటు వడుచుఁ
దలనిలువలేక, పిలిచినఁ బలుకలేక
దృష్టిఁ ద్రిప్పఁజాలక జ్ఞానహీనుఁడగుచు
నేకదృష్టినిఁ జూచు వాఁడీల్గు కృష్ణ!

తా— నోటిలో నన్నము పెట్టినను మ్రింగజాలనివాడును, తలసరిగా నిలిపియుంచ లేనివాడును, పిలిచినను పలుకలేకదృష్టిని ద్రిప్ప లేక మతిమాలి ఓకేచూపు చూచువాడు మరణించును.

— ♦ ఉత్థానవైపరీత్యము ♦—

క॥ బలవంతుఁడైన మఱి దు
ర్బలుఁడైనను లేవఁదీసి పట్టుకొనినఁగా
ల్నిలువగఁ జాలకయే మూ
ర్ఛిలునాతఁడు మరణమందు; సిద్ధముకృష్ణ ! 55

తా—సులభము.

— ♦ ఉత్థానశయనాదివికృతి ♦—

గీ. వెల్లకిలగాఁబరుండియు నెల్లపుడు బ
దమ్ములాడించువాఁడు; జ్ఞానమ్ముపిడి
పడువులెత్తెడువాఁడు నిద్ధరణవిడిచి
కాల్ళగతిని దప్పక పొందఁగలడు కృష్ణ ! 56

తా—సులభము.

— * శ్వాసవికృతి * —

ఆ. కరచరములు శ్వాస పవనమ్ము శీతల
మంది శ్వాసనాపి యాపివిడుచు
నట్టివాఁడుగాక నొటులశ్వాసను నోట
విడుచువాఁడు జీవనుఁడుగు కృష్ణ!

తా— చేతులు కాళ్ళును శ్వాస గాలియు చల్లబడి శ్వాసను ఆపియాపి వదలువాడున, కాకినటె నోటితో శ్వాసవదలు వాడును చత్తురు.

— ♦ నిద్రాది వికృతి ♦ —

గీ. ఎల్లప్పుడు తెంపతెగక నిద్రించువాఁడు
రేఁబవళ్లును నిద్దుర లేనివాఁడు
చెప్పఁదలఁచిన దేదియో చెప్పలేక
మైమఱచువాఁడు బ్రతుకఁడటమాను; కృష్ణ!

తా— సులభము

—♦ ఓష్ఠలేహనాది వికారము ♦—

గీ. ఉత్తరోష్ఠమెప్పుడు నాకు చుండువాఁడు
త్రేపులుడుగ కెల్లపుడుఁ ద్రేచువాఁడు
జెలఁగి ప్రేతలతోడ భాషించువాఁడు
కడగి ప్రేత నివాసమ్ముగాంచు కృష్ణ!

తా — ఎప్పుడును పై పెదవి నాకుచుండువాఁడును ఎప్పుడును త్రేన్చువాఁడును చచ్చినవారితో మాటాడువాఁడును బ్రతుకరు.

— ♦ రోమకూపములనుండి రక్తస్రావము. ♦ —

ఆ. ధరవిపార్థుఁడైన పురుషుని రోమ కూ
పములనుండి శోణితము స్రవింప

సతఁడు తత్క్షణంబ మృతిగాంచునని కాల
విదుఁడు దెల్పె లోకవినుతకృష్ణ!

తా—విషముచే ఆర్తినొందినవాని రోమకూపముల ద్వారా రక్తస్రావమగునెడ అతఁడు వెంటనే మరణించును.

—♦ వాతాష్ఠీల రోగఫలము ♦

గీ. అవనిలో వాతాష్ఠీలమనెడి వ్యాధి
హృదయమునఁ బైకిఁ బ్రాకి బాధించుచుండ
నన్నమంద నిష్టము గల్గునట్టివాఁడు
కాలగతినొందు సంశయము లేలకృష్ణ!

తా—వాతాష్ఠీలమను పేరుగల వ్యాధి హృదయమందు పై ప్రాకి బాధగలిగింప అన్నము తినుట కిష్టము గల్గనివాఁడు మరణించును.

— ♦ శోఫరోగము ♦—

గీ. ఏయుపద్రవముల్లేక యే మొదటఁ బ
దమ్ములన్ శోఫగల్గ నిద్దరఁ బురుషులు
మొగము నంగల్గ స్త్రీల్గుదమ్మునను గల్గ
నుభయులును నశింతు రసత్యమువ్వ కృష్ణ!

తా—ఏకష్టములును గలుగకుండనే ప్రారంభమున కాళ్ళయందు శోఫవాపును తెల్లసిపోడ కాన్పించిన పురుషులును ముగమున శోఫకాన్పించిన స్త్రీలనుగుకీమున కాన్పించిన ఉభయులును నశింతురు

—♦ అతిసారాద్యుపద్రవములు. ♦—

గీ. వాంతిభేదిహిక్కా—మహాజ్వరములున్న
శిశ్నవృషణముల్ వాపును జెందియున్న
శ్వాసకాసామయము గల్గుజనులుగాల
వశులగుదురంచు గుర్తింపవలయుఁగృష్ణ!

తా— ఛోకులు విరోచనములు ఎక్కువ్లు మహాజ్వరములున్నను అంగమును వృషణములును వాచియున్నను శ్వాసకాసవ్యాధి సంభవించిన జనులు మరణింతురు.

—♦ స్వేదాద్యుపద్రవములు. ♦—

క. శ్వాసామయులకు మిగులఁ బ
పాసముహిక్కయుఁ జెమటయుఁ బ్రభవించిన నా
యాసమ్ముతోడశనున ని
వాసముగాంచెదరు వారవశ్యముకృష్ణ!

తా—శ్వాసరోగులకు అతిగాఢాహామును ఎక్కిళ్ళును చెమటయు పుట్టినయెడల కష్టపడి మరణించును.

—♦ జిం హ్వా ది వి కృ తి ♦—

క. కుడికన్నులోని కేగిన
వడినాలుక నల్లనైన వాసననోటన్
చెడుగాఁగల్గినయెడ నా
తఁడు యమలోకంబుఁగాంచు తథ్యక కృష్ణా! 65

తా—సులభము

—♦ ముఖవికృతి ♦—

గీ. కనులవలన నీరు గారుటవలన మో
మంతతడిసియుండి యంఘ్రిముగము
చెమ్మటఁ గ్రమ్మి కనులు చెడ్డవ్యాకులతను
జెందియున్న మృతినిఁజెందుకృష్ణ! 66

తా—కన్నులనీరుగారి మొగమంతయు తడిసి అరకాళ్ళు చెమటలు గ్రమ్మి కన్నులందు మిక్కిలి ఆకులపాటు గల్గినను అట్టివాఁడు మరణించును.

—♦ శరీరాంగ వికృతి ♦—

క. తొలుతబరువైన యవయవ
ములఁ జూచుచునుండ సులభముగనుండిన ని
శ్చలముగ నాతఁడు నిలలోఁ
పలజీవముపైన భ్రాంతి వదలును కృష్ణ! 67

తా — ఆరంభమందు బరువుగానుండిన అవయవములు, చూచు చుండగనే తేలికయైనచో అట్టివాఁడు తప్పక మరణించును.

—♦ గంధద్వారా వికృతి ♦—

గీ. ఏనిమొఱలు బురదవస నూనె నేయి
చేపలకుఁగల్గు వాసన జెందియుండ
నెవనివాంతి సుగంధవస్తువులుగల్గి
యుండు; నాతఁడు బ్రతుకఁ జాలఁడు; కృష్ణ 68

తా — బురద, వసనూనె, నేయి, చేపలకంపువంటి గలశరీర ముఁ గలవాఁడును, పరిమళవస్తువుల వంటివాంతి గలవాఁడును బ్రదు కరు.

—♦ యూకాది వికృతి ♦—

చ. ఎవనిశిరమ్మునందు వసియించెడు పేల్నుదుటంచు బ్రాకునో
ఎవరిడినట్టియాబలిని నెప్పుడు గాకములంటకుండునో
ఎవరుజ్వరాతిసారముల నెక్కువ గష్టముగాంచి యుందురో
యవనిని వారు గాలవశులౌదురు నిక్కువ మోరమాధవా 69

తా — తలలోనున్న పేలు నుదుటిపై బ్రాకువారును, తానిడిన బలిని కాకులంటనట్టివారును జ్వరాతిసారములచే ఎక్కువకష్టము నం దువారును మరణింతురు.

—♦ క్షుద్వికృతి. ♦—

గీ. హితపదార్థమ్ములెన్ని భుజించిన, నుద
కమ్ము గొంతగ్రోలిన, బుభుక్షాపిపాస

లుడుగకయు, మితిమించుచునుండె నేని,
యుండతడు మృతినొందు సత్యమియ్యవని గృష్ణ ! 70

తా. ఇష్టమైన వస్తువులెన్ని తిన్నను, నీళ్ళెన్ని త్రాగినను, ఆకలి దప్పులణగక, ఇంకను ఎక్కువగువాడు మరణించును.

—♦ ప్రవాహికా ద్యుపద్రవము ♦—

క. ధరలోనతిసారమును, ను
దరశూలయు, దప్పి, బలము దగ్గుట దలపో
టరయఁగ నొకపరి గలిగిన
నరుఁ డీలోకంబు విడుచు నమ్ముము కృష్ణ ! 71

తా—అతిసారము, కడుపునొప్పి, శక్తితగ్గుట, తలనొప్పిఒక్కసారి కల్గువాఁడు మరణించును.

—♦ మృతినొందుటకు కారణములు ♦—

గీ. తనువశాశ్వతంబగుట నీతనువునకు ని
రూపమృత్యువు; కాని విరుద్ధమగు బ
దార్థములచేఁ బురాకృతమైన కర్మ
చేత మధ్యకాలమున నశించు గృష్ణ! 72

తా—శరీరము స్థిరమైనది కాకుండుటచేత, చావు ప్రాణికి తప్పదు. కాని, విపరీతములైనవస్తువుల చేతను, పూర్వజన్మకర్మచేతను మధ్యకాలముననే నశించును.

క. భూతములు పిశాచమ్ములు
ప్రేతమ్ములు రాక్షసులు విభీకరముగా
భూతలమునరోగినిఁ దా
మాతతముగ నాశ్రయించు నవనిని గృష్ణ! 73

తా—రోగిని భూత, పిశాచ, ప్రేత, రాక్షసులు భయంకరముగా నాశ్రయించును.

క. భూతపిశాచావేశ
స్థితుండౌరోగి యెట్టిసిద్ధౌషధమున్
బ్రీతిగొనబ్రిదుకఁడని వి
ఖ్యాతమ్ముగఁజెప్పె; నీలకంఠుఁడు కృష్ణా!

తా—భూతపిశాచావేశము గల్గినరోగి యెట్టిమంచి మందు సేవించినను బ్రతుకఁడు.

—।దేహమునందలి స్వభావసిద్ధపదార్థముల వికృతి।—

సీ. ధవళాంగములు నసితంబుగా మాఱుట
యసితాంగములు తెల్లనగుట రక్త
వర్ణాంగములు వేఱు వర్ణమ్ములగుట మా
ర్గవములైన విదృఢత్వంబుఁ గనుట
జలనావయవముల చలనంబుగనుట య
చలనంబుగల విచంచలములగుట
పొడవగునట్టివి పొట్టివియగుటయుఁ
బొట్టివి వింతగాఁ బొడవులగుట
గీ. ఆఁగఁగలవికృతులు నగ్నిమాంద్య
మును, వివర్ణముష్ణము. శైత్యమునుహఠాత్తు
గాఁ గలుగుటయు మున్నుగాఁగల యుపద్రి
వములొదవ రోగిబ్రిదుకఁడీ వసుధఁ గృష్ణ ! 75

తా. తెల్లని అవయవములు నల్లఁబడుట నల్లని అవయవములు తెల్లబడుటయు, ఒకవిధమైన రంగుగలవి వేఱురంగుగా కనబడుటయు, మెత్తని అవయవములు గట్టిగాఁ గనబడుటయు,కదలు అవయవములు కదలకుండుటయు, కదలనివి కదలుటయు, పొడవగు అవయవములు పొట్టివిగానుండుటయు, పొట్టివి ఆశ్చర్యకరముగా పొడవగుటయు మొదలైన విపరీతములు, అగ్నిమాంద్యము, రంగుమారిపోవుట, వేడి

గాయుట, చలువయు, అకస్మాత్తుగ మారిపోవుట, మొదలైన ఉప
ద్రవములు గలుగు రోగి బ్రతుకఁడు.

చ. తనువతిభారమూనినను, తక్షణమందున శాంతినొందినన్
కనులనరంబులీడ్చుకొనినన్ జికురమ్ములు దంతముల్ హఠా
త్తున శిథింబులై పడిన, దొట్రుపాటునఁ గండ్లు తిరుగఁచుం
డిన జముప్రోలికాతడు వడింజనయత్నముసేయు మాధవా. 76

తా. శరీరము మిక్కిలి భారమైనను, వెంటనే శాంతించినను కన్నుల నరము లీడ్చుకొనిపోయినను, వెంట్రుకలు, పండ్లు, అకస్మాత్తుగ రాలిపోయినను తడబాటుచేత కండ్లు తిరిగినను, అతడు మరణించును.

సీ. వపువునందునఁ బవడపురంగు మచ్చలు
పొడముటఁ నరములుబ్బుటఁ శరీర,
మావుపేడ, పొడిపూయబడినట్లుండుట,
ముక్కుదూలము మీద మొగమునందు,
గుఱుపులేచుట, యడుగులు చేతులు మొగమ్ము
కృశతఁగాంచుట, భుజియించియున్న
మూత్రపురీషముల్ పొడమకుండుట భుజి
యింపకున్నను నభివృద్ధియగుట,
పావురము గ్రద్ద, తలమీదవ్రాలుట, హృద
యమునఁగాని వక్షస్థలమందుగాని,
శూలగలుగుట, మధ్యంబు స్థూలమగుట
మరణసూచకములగు నిమ్మహినిఁ గృష్ణ! 77

తా. శరీరమందు ఎర్రని పగడపుచుక్కలు పుట్టుట. నరములు ఉబ్బియుండుట, శరీరము, ఆవుపేడ, పొడుము, పూయఁబడినట్లుండుట, ముక్కుదూలముపైననుఁ మొగముపైనను కురుపులేచుట, అడుగులు, చేతులు, మొగము చిక్కిపోవుట, తిండితిన్నను, మలమూత్ర

ములు కాకుండుట, తినకున్నను, అధికముగానగుట, తలమీఁద, పావురము, గ్రద్దవ్రాలుట, హృదయమందుగాని, ఎదురురొమ్మునగాని శూలపుట్టుట, నడుములావగుట, చావునకు గుర్తులు.

చ. ఎవనిశరీరభాగముల, నెక్కువగాకృశియించి యుండునో
ఎవని పురీషమున్, కఫము, నింద్రియముల్జలమందు మున్గునో
ఎవనిస్వరంబు హీనమయి, యెక్కువగద్గదగల్గియుండునో
యవనిని వాఁడు గాలగతినందుట నిక్కువమోరమాధవా. 70

తా. అవయవములుచాల కృశించినవాఁడును, మలము, కళ్లె రేతస్సుమున్గునట్టివాఁడును, హీనమై ఎక్కువడగ్గుత్తిక పడియుండువాడును, మరణించును.

చ. కనుఁగొనదృష్టిమార్గమునఁ గన్పడు వస్తువులెల్లఁ దునకలై
కనఁబడుచున్నఁగేశములు, గాయముఁ దైలముఁబూసినట్టులు
న్నను క్షయరోగమందునశనంబహితంబును, వాంతులున్నఁగా
సనగడుదప్పిగల్గిననఁ జావకమానఁడతండు మాధవా! 79

తా. దారిలో కనబడు వస్తువులు ముక్కముక్కలై పోవుచున్నట్లు తోఁచినను, వెండ్రుకలును, శరీరమును,నూనెపూసినట్లున్నను, క్షయరోగమందు అన్నద్వేషమును, వాంతులును గల్గినను, దగ్గులో దాహము గల్గినను, అట్టివాఁడు మరణించును.

గీ. వాడినట్టిపూవుల కాంతివంటి మచ్చ
లున్న, శూలరోగమ్మున, నురుతరముగ
గళ్ళె, నురుగు, రక్తమును గ్రక్కుచున్న
నతఁడు జీవింపఁడని నమ్మనగును కృష్ణ! 80

తా. వాడిపోయిన పూవులవంటి మచ్చలున్నను, శూలవ్యాధియందు కళ్లె, నురుగు, నెత్తురు, గ్రక్కుచున్నను అతఁడు బ్రదుకఁడు.

సీ. వదనకరాంఘ్రులు వాచియుండి శరీర
మెక్కువగాఁ గృశియించి భుక్తి

యఁదిచ్ఛలేక, హస్తాంఘ్రులు మూపురం
బులు శిథిలీభూతములయియుండి,
జ్వరము, గాసముగల్గి, ప్రాతఃసమయమున,
భుజియించు నాహారమును గ్రమముగ
నపరాహ్ణమునఁ గ్రక్కునట్టివాఁడును మేఁక
వలె నఱచుచు నేలపైనిఁ బడుచు,
నొడలెఱుంగక వృషణముల్ విడిచి శిశ్న
మును మిగులలోనికేగ నీడ్చుకొని శిరంబు
వాల్చి స్మృహఁ దప్పియున్నట్టి శ్వాసరోగి
బ్రదుకుపై నాశవదలు భావమునఁ గృష్ణ. 81

తా. మొగము, చేతులు, పాదములు, వాచియుండగా, దేహము అధికముగా చిక్కి తిండితిన నిష్టములేక, చేతులు, కాళ్ళు శిథిలములై పోయియుండి, జ్వరము, దగ్గు, కలిగి ప్రొద్దునఁతిన్న తిండి సాయంత్రమునకు కక్కుకొనువాడను మేకవలె అరచి క్రిందఁబడి, తన శరీరమును, తానెరుగక పిచ్చలు, శిశ్నమును వదలి మిక్కిలి లోపలి కీడ్చుకొని తలవాల్చి మతి తప్పియున్న శ్వాసరోగి బ్రదుకడు.

వైద్యుని లక్షణము

చ. నయగుణవర్తనంబు ; సహనంబు; వచ పరిశుద్ధిరోగని
ర్ణయకుశలంబు, ధైర్యముగనద్ధిషణంబు కృపాస్వభావ మ
వ్యయతరదైవ భక్త్యమృతహస్తములం జెలువందు వాని ని
శ్చయముగ వైద్యుఁ డంచును బ్రశంసయొనర్పగవచ్చు మాధవా.

తా. మంచి నడవడికయును, ఓర్పును, మాట శుభ్రతయు, రోగనిర్ధారణ చేయఁగల నేర్పును, ధైర్యమును, దయగల మనస్సును తక్కువకాని దైవభక్తియును, అమృతహస్తమును, ఇవికలవానిని వైద్యుఁడని మెచ్చుకొనవచ్చును.

క. ఆయుర్వేదము నవ్వుబ
జ్ఞాయుతుఁడై తత్త్వగణితశాస్త్ర పరిచయ
శ్రీయుతుఁడై సాక్షాన్నా
రాయణుఁబలె వైద్యుఁడిల విరాజిలుచుండున్ 83

తా. ఆయుర్వేదమందు సమర్థతఁ గలవాఁడై శ్రేష్ఠమగు నా శాస్త్రమందలి పరిచయమను లక్ష్మిగలవాఁడై, వైద్యుఁడు, నారాయణమూర్తివలె ప్రకాశించును.

క. కాలము దత్త్వము రోగము
మూలముఁ గన్గొనక వైద్యముఁ జేసిన నా
ఫాలాక్షునకైనను ని
ర్మూలము చేయంగవశమె రోగము కృష్ణ. 84

తా. కాలమును, తత్త్వమును, రోగమును ,మూలము నెఱుగక వైద్యముచేసినచో ఫాలాక్షుడైనను కుదుర్పలేఁడు.

—◆ వైద్యవిషయికావశ్యక విషయములు ◆—

చ. పనిగొనివైద్యునిం బిలువ బైలువెడల్పమయమ్మునన్ బథ
మ్మున మిగులంగ దుశ్శకునము ల్గనిపించిన నింటఁజూడఁ బో
వునపుడతండు, నిద్దురకు బోవుచునుండిన దైన్య మానసం
బునఁ బొడకట్టినన్ మృతినిబొందక మానఁడురోగి; మాధవా. 85

తా. వైద్యుని బిలుచుకొనివచ్చుటకు బయలుదేరు వేళను దారిలో అపశకునములు గాన్పించినను, వైద్యుని యింటికి వెళ్ళినప్పు డాతఁడు నిద్రబోవుచున్నఁ గాని, అతఁడు విచారముఖములో కన్పడినను రోగి బ్రతుకనోపఁడు.

కఁ అగదంకరుఁ డౌషధము నొ
సగుచోఁ గైకొనక క్రింద జారిపడిన న

వ్వాగచేఁ జిత్తమరోయామయ
ముగనుండిన రోగి బ్రదుకఁ బోవడు కృష్ణ! 86

తా. వైద్యుఁడు మందీయఁబోయిన సమయమున, పుచ్చుకొనక క్రింద జారవిడిచినను, విచారముచే మనస్సు గంద్రగోళముగా నున్నను, ఆరోగి బ్రతుకఁడు.

సీ. వైద్యుఁడు తనుఁజూడవచ్చు తరిని రోమ్ము
పైఁ గోత్తుఁగఁ జెమటపట్టియున్న
మట్టిపెల్లచేత మట్టిపెల్లనుగాని
కట్టెచేత నొక్క కట్టెఁగాని
గొట్టుచున్నగడ్డి కొసఁ ద్రుంచుచున్నను
మరిక్రింది పెదవిని గొఱుకుచున్న
మీఁదిపెదవి నాక్రమించి నాకుచు నున్న
దలవెండ్రుకలను జెవుల జలింపఁ
జేయుచున్న గురువులను స్నేహితులను
దేవతలను మరియుధరా దేవతలను
జెలఁగి మదిలోన నెప్పుడు దూషించుచున్న
నట్టిరోగి జీవింపఁ డియ్యవనిఁ గృష్ణ!
తా. సులభము.

సీ. వసుధలో వక్రానువక్ర సంచారము
ల్గలిగిన గ్రహము లల్పపదవుల వ
సించి జన్మర్క్షమునఁ జిలుగునొందించిన
నశని యుల్కాతార లరయఁగారఁ
గడు బాధనొందింపఁ గల్గిన నింటిపై
వాయసగృధ్రముల్ వాలుచున్న
నిష్కారణముగ దుగ్గినను మంచము శిథి
లమ్ములైనను వాయసమ్ము లెల్ల

గీ. భార్యజంతువులనుఁ బ్రసవించినను రత్న
హారములకుఁ గల్గునట్టి కాంతి
తగ్గుచున్న రోగితప్పక పరలోక
వాసుఁడగును సుమ్ము వసుధఁ గృష్ణ! 88

తాత్ప:—సులభము.

—♦ విపరీత చికిత్సా ఫలము ♦—

ఉ. ఎంతచికిత్స చేసిన నొకింతయు తగ్గక వ్యాధి హెచ్చు చో
క్కింతయు నౌషధంబిడక యే కడువింతగ తగ్గినన్ బలం
బంతయుఁ దగ్గి క్షీణగతి నంది వికారము లంతకంతక
త్యంతమునౌచు నున్న యెడనాతఁడి హామ్ముని వీడుమాధవా! 89

తాత్ప:—ఎన్నిమందు లిచ్చినను తగ్గక ఎక్కువగుచున్నను మందీయక యే అకస్మాత్తుగ తగ్గి పోయినను, బలముతగ్గి, వికారము లెక్కువగు చున్నను, అట్టివాడు మరణించును.

—♦ పుష్పిత మనుష్యుఁడు ♦—

చ. వివిధలతాద్రుమాయతనవీన వనంబున నుండి వీచు వా
యువువలె నేనిదేహమున నుండి సుగంధ తరానిలంబుఁ రేఁ
బవలును వీడకుండఁ గనవచ్చునో; పుష్పితుడంద్రు వాని, ని
య్యవనిని వాడొకబ్దమున కంతముఁ జెందగలఁడు మాధవా! 90

తాత్ప:—అనేక రకములగు పూవులతో గూడినవనమునుండి వచ్చు పరిమళము వలె తన శరీరమునుండి పరిమళము రాత్రింబవళ్ళు నువచ్చు వానిని పుష్పితుఁడందురు వాఁడొక సంవత్సరమునకు మరణించును.

గీ. మహిని, నొకొక్క పుష్ప సంబంధమైన
ఘనతర సుగంధమైన దుర్గంధమైన
నేనరుని దేహమందు గాన్పించు చుండు
నతఁడుగూడ పుష్పితుఁడన నలరుఁ గృష్ణ! 91

తాత్ప:—సులభము.

చ. గురుతరమైన చెంగలువ కోష్టగరున్ తగరంబు నింక పు
ష్పరసము మంచిగంధముల వాసన కప్పుచున్నగాని దు
ర్భర శవమూత్ర గంధముల వాసనగప్పుచు చున్నగాని యా
నరుడిలలోన బుష్పితుడనందగు నిక్కువ మోరమాధవా! 93

తాత్ప:—చెంగల్వకోష్టు అగరు తగరము పూదేనె మంచి గంధము, వీని వాసన యైనను భరింపరాని శవసంబంధమగు మల మూత్రముల వాసనగాని శరీరమునుండి వెడలు నరుడును పుష్పితుడనబడును.

గీ. రోగికి జ్వరము లేక నిరూఢిగా, సు
గంధ కారణమున్ లెక, కాయమున, సు
గంధమైన మరియును, దుర్గంధమైన
దోప నతడేదు గూడ బ్రబుకేడు; కృష్ణ! 93

తాత్ప:—సులభము.

—♦ రస జన్య వికారము ♦—

గీ. వ్యాధి లేకుండి నపుడు గాయమ్ము నందు
గలరసమ్ముల నరయ రోగమ్ము వచ్చి
నంత విరసత్వమో లేక యమితరుచియొ
కనబడు రసస్థితి విధంబు గనగ గృష్ణ! 94

తాత్ప:—ఓకృష్ణ! రసస్థితియొక్క రీతి నాలోచింపగా వ్యాధి లేకుండిన సమయమునను శరీరమందున్న రసములను చూడగా రోగము వచ్చినంత రసహీనతయో మిక్కిలి రుచియో కనబడును.

—♦ రస జ్ఞాన పరీక్ష ♦—

క. రోగి శరీర రసము రుచి
బాగుగ గన్గొనగ వచ్చు బరికింపంగా
నీగలును జీమలు మొదలు
గాగల జంతువుల వల్లగరిమను కృష్ణ! 95

తాత్ప:—ఈగలు చీమలు మొదలగువాని చర్యల వలన రోగి

శరీర రసపు రుచిని గ్రహింపవచ్చును.

చ. క్షితివిరసత్వమొందినను జేరవు చీమలు నీఁగలున్ బవి
త్రతను వహించియున్న మధురత్వము నొందిన మక్షికాదులం
చితముగఁ జుట్టుముట్టియు స్పృశించుచుండిన నట్టిరోగి పు
ష్పితుఁడయి స్వల్పకాలమునఁజెందును మృత్యువునోరమాధవా! 96

తాత్ప:—రసము లేకున్న చీమలు ఈగలును చేరవు పవిత్రము గానున్నను దీయదనముగా నున్నను ఈగలు చీమలు చుట్టును జేరి వ్రాలుచున్నను ఆరోగి పుష్పితుఁడై స్వల్పకాలమున మరణించును.

నోరు మూఁడు వ్రేళ్ళు పట్టకుండఁ బట్టుకొనుటకు ఫలము.

గీ. దంతముల మధ్య నంగుళిత్రయము నుంచ
నెడము లేకుండ నోరూర్పు పడినయెడల
నతఁడు సప్తరాత్రులకు గాయమ్ము విడిచి
మృత్యువునుఁ గాంచగానేగు ఋతము కృష్ణ! 97

తాత్ప: — పండ్ల సందుమ మూఁడు వ్రేళ్ళుంచినచో సందులేకుండ నోరుమూత పడినయెడల 7 దినములలో మరణించును.

—♦ కొన్ని మరణ చిహ్నములు ♦—

గీ. మాతృమండలమును చంద్రమః కళంక
మును ధ్రువర్క్షమ్మునుం గనుగొనని వాఁడు
గర్దమాదులందుంచిన కాళ్ళు దెగిన
వంచు నెంచువాఁడు నశించు; కృష్ణ! 98

తా. మాతృమండలమును, చంద్రమండల మందలి మచ్చను, ధృవనక్షత్రమును చూడలేని వాఁడును కర్దమాదులం దుంచిన కాళ్ళు తెగినవని తలచువాఁడును మరణింతురు.

క. ఉరము మిగులఁ గృశియించుచు
దేహముఁ జమట పట్టుచున్న దానమయిన దా
తరువాత దలపయినఁ బొగ
లురువెడలుచు నున్న జచ్చు గాతఁడు కృష్ణ! 99

తా. ఎముకలొమ్ము మిక్కిలి ఎండిపోవుచును, మాటిమాటికి

ని, చెమ్మట పట్టుచున్నను, స్నానముచేసిన తరువాత తలమీద పొగలు గ్రమ్మినట్లున్నను, అట్టివాఁడు మరణించును.

గీ. వాయి యందేమి లేనట్టిపక్షి యెవరి
నెత్తిమీఁద నెక్కి-పోడుచు; నిర్గతముగ
నతఁడు స్వల్పకాలమ్ములో మృతినిఁగాంచు
నంచువచియించె గాలజ్ఞుఁడవనిఁ గృష్ణ! 100

తా. నోటిలో నేమియు లేనిపక్షి నెత్తిపైనెక్కి పోడిచిన నాతఁడు మరణించును.

—♦ విపరీత చిహ్నములు. ♦

క. చెవులం దెలుచుకొనియు నా
రవముల విన నట్టివాఁడు రమ్యాహారం
బవిరళముగ మెసవుచు స
త్తువఁగలుగనివాఁడు దాఁ బ్రదుకఁడిలఁ గృష్ణా! 101

తా. చెవులు విప్పుకొనియుండియు ధ్వనినివిననివాఁడను తిండి తినుచునే ఆకలి తీరనివాఁడునుఁ బ్రదుకరు.

గీ. కాంతిహీనుఁడయ్యు హఠాత్తుగా బ్రకాశ
మందువాఁడు గృశీభూతుఁడై విచిత్ర
గతిగ బలిసినవాఁడు నాకాలగతిని
గాంచకుండక పోఁడు నిక్కముగఁ గృష్ణ! 102

తా. కాంతిమాసిపోయి అకస్మాత్తుగా దివ్యమైనకాంతితో ప్రకాశించువాఁడును, చిక్కి విచిత్రముగా బలిసినవాఁడును బ్రదుకరు.

భోజనాది వైపరీత్యము.

గీ. కారణములేక కొలది యాహారమునఁ గృ
శించుచాహారమును భుజియించినఁ గడు
మైకమొదవిక గ్రుడ్డులేమాడ్కిఁ గాన
బడకయున్న నతఁడు జీవముడుగుఁ గృష్ణ! 103

గీ. గోరులును వెంట్రుకలు నూడి జారిపడిన
నెడమ కన్నుండినీరు స్రవించుచున్న

నబలుఁడై యుండియును నహీనబలుఁడయిన
రోగిజీవింపఁడీక్షితిలోనఁ గృష్ణ! 104

తా. కారణము లేకయే కొద్ది అన్నముతినుచు, చిక్కిపోవు వాఁడును ఎంతతిండి తిన్నను, మెకముగల్గి కండ్లుకానరాకయున్న వాఁడును బ్రదుకరు. గోళ్లు, వెంట్రుకలు ఊడిపడ్డను, ఎడమకన్ను నీరు గారినను చిక్కియుండి శేషముగా బలిసినను, ఆరోగి బ్రదుకఁడు.

క. మణిబంధము మొగముపయిని
నునుచుకొని రొంకించు కేనియును రవికాంతిఁ
గనఁజాలక పీనుగువా
సనగొట్టెడువాఁడు బ్రదుకఁ జాలఁడు కృష్ణా! 105

తా. సులభము.

—◆ అరిష్టములు ◆—

గీ. పువ్వు పండును నగ్నిని బొగయుమబ్బు
వానరాక గ్రమతఁ దెల్పుపగిది నరుని
మృత్యువునుఁ దెల్పుటకు నరిష్టములుగ
తంబుగానుండు సుమ్ము; సత్యంబు కృష్ణ! 106

తా. పువ్వు, పండు, నిప్పు, పొగ, మబ్బు, వర్షము వచ్చుట మృత్యువును తెల్పు అరిష్ట సూచనలు.

—◆ వైద్యుని యరిష్టజ్ఞానము. ◆—

క. మరణోన్ముఖుఁడగు రోగికి
నరిష్టములు దెలిసికొనక యౌషధమిడినన్
బరిహాసమగును గనుకా
యరిష్టములు వైద్యుఁ డెఱుఁగనగు; నిల కృష్ణా! 107

తా. చావుదగ్గర బడిన రోగియొక్క అరిష్టముల నెఱుగకుండ మందిచ్చిన పరిహాసమగును; కనుక వైద్యుఁ డెఱుంగవలెను.

—◆ అరిష్ట శాంతి. ◆—

గీ. పృథివిలో నరిష్టములు గాన్పించురోగి
బ్రదుకఁడైన మందిడుచు జపముదపంబు

బ్రాహ్మణులచేతఁ జేయింప ఫలమొకానొ
కప్పు డౌదవునని యె శివుఁడవనిఁ గృష్ణ! 108

తా. అరిష్టములుతోఁచు రోగి బ్రదుకఁడని ఆశ వదలుకొన వలెను. ఐనను మందులిచ్చుచు బ్రాహ్మణులచేత జపము తపము చేయించిన ఒకప్పుడు బ్రదుకవచ్చునని శివుఁడు చెప్పెను.

—♦ కృష్ణకాలపురుష ఫలము. ♦—

గీ. ఆకసంబునఁ గనుపించునట్టి నీడ
మహినలుపు దోఁచెనేనియా మనుజుఁడారు
మాసములలోన యమరాణ్ణివాసమునకు
నరుగ యత్నంబుసేయుఁ దానాత్మ; కృష్ణ! 110

తా. సులభము.

——♦ పీతనీలాది వర్ణఫలము. ♦—

ఆ. ఛాయ పీతవర్ణమై యున్నవ్యాధియు
నలుపు నెఱుపునైనఁ గలుగుహత్య
చిత్రవర్ణమైనఁ జిత్తమ్మునకుమహా
భయముగలుగు; నందువలన కృష్ణ! 111

తా, ఆకాశమందలి తననీడ, పసుపుపచ్చగా నుండిన రోగమును, రంగురంగులుగా నున్న మనసునకు భయమును కలుగును.

—♦ అంగహీన కాలపురుషుని ఫలము. ♦—

క. ధరఛాయా పురుషుని పద
మఱయఁగ విఱిగినటులున్న నాగ్నెలలకుఁ బం
ధురగుల్ఫములట్లగుచో
మఱి వత్సరమునకు గల్గు మరణము కృష్ణ! 112

తా. ఛాయాపురుషుని కాలు విరిగినట్లున్న ఆరునెలలకును గుల్భములవలె నున్నచో సంవత్సరమునకును, మృతికల్గును.

గీ. పరికించిచూడ ఛాయా
పురుషుని హృదయంబు నష్టమునుఁ బొందిన వ
త్సరయుగమున కాయువ్యము

పరిపూర్ణంబవ్వునటంచుఁ బల్కెగి; కృష్ణ! 113

తా. ఛాయాపురుషుని హృదయము కనఁబడక పోయినచో 2 సంవత్సరములకు మరణించును.

గీ. ధరణీతలమున ఛాయా
పురుషుని గుడిచేయి విరిగిపోయినఁ జట్టాల్
మరణింతురెడమచేయాటు
విరిగినభార్యయు నశించు నె టనె కృష్ణ! 114

తా. సులభము

క. అరయఁగ ఛాయాపురుషుని
శిరమును దక్షిణకరంబు శిథిలమయిన నా
పురుషుడు కొలదిదినంబుల
మరణము నొందంగఁగలఁడు మహిలోఁ గృష్ణ! 115

తా. ఛాయాపురుషుని తలయుకుడిచేయియు నాశనమైన యెడల అట్టివాడు కొద్దిరోజులలో మరణించును.

క. శిరహీనమైన నెల కం
ధరహీనంబైనచో దినము లెన్మిది జం
ఘరహితమైన దినముమేన్
మరుగు వడిన నపుడుగల్గు మరణము కృష్ణా! 116

తాత్ప:—తలలేని యెడల నెలలోను, మెడలేని యెడల ఎనిమిదిరోజులలోను, తొడలేని యెడల రోజులోను శరీరమేకనఁబడనిచో వెంటనే మరణము గల్గును.

—♦ ఛాయాపురుషలక్షణము. ♦—

క. ఛాయాపురుషుని లక్షణ
మీయిలలో తెలిసికొనిన నెవరైనను బ్ర
జ్ఞాయుత కాలత్రయవిదు
లై యశమున్ గాంచఁ గలరిహమ్మునఁ గృష్ణా! 117

తాత్ప:—ఛాయాపురుషలక్షణ మెరిగిన వారు త్రికాలవేదులై కీర్తిగాంచఁ గలరు,

క. దూరస్థుఁడైన నరుఁడే
కారణమునఁ దెలియఁగలఁడో కాలమ్మును నా
కారణము శివుఁడు చెప్పిన
తీరుగ వచియింతు జనులు తెలియఁగ కృష్ణా! 119

తాత్ప—దూరమున నున్న మనుష్యుడే హేతువుచే కాలము నెఱుగ గలఁడో ఆకారణమును మనుష్యులు తెలిసికొనుటకై శివుడు చెప్పిన రీతిగానే, చెప్పెదను.

—♦ ఏకాంత ఛాయాసాధనము ♦—

గీ॥ నిర్జన స్థలమ్మునకేగి నిలచి సూర్యు
నకు వెనుకఁ దిగ్గి ఛాయఁ గంఠస్థలమునఁ
జూచి యాకసమందు సంకోచముడిగి
కనుఁగొనిన శివుఁ డగుపడుగాదె! కృష్ణా! 118

తాత్ప—ఒంటరిచోటికిఁబోయి నిలువఁబడి సూర్యునకు వెనుకతిరిగి నిలువఁబడి నీడయొక్క కంఠప్రదేశమున జూచి క్రమముగా ఆకాశమునకు అనుమానము లేక చూచిన కాన్పించును.

గీ. ఎలమి "ఓం హ్రీం పరబ్రహ్మణే నమో" య
టన్న మంత్రంబు నాత్మలో నధికభక్తి
నూట యెనిమిది సారు లనూనముగ జ
పింపనిష్టర్థమపుడ లభించుఁ గృష్ణ! 120

తాత్ప— "ఓం హ్రీం పరబ్రహ్మణే నమో" అను మంత్రమును 108 సారులు జపింప ఇష్టార్థము అప్పుడే చేకూరగలదు.

క॥ పరిశుద్ధస్ఫటికాకృతిఁ
బగగుచు వివిధాకృతుల విభాసిల్లెడు శం
కరుఁగన్నవాఁడు జీవుల
కరయఁగ దావిభుఁడగును నయమ్మగ కృష్ణా! 121

తా—తెల్లని స్ఫటికాకారముతో నొప్పుచు వివిధాకృతులు గల విగ్రహము కనఁబడినవాఁడు లోకపాలకుఁడగును.

—♦ రెండు సంవత్సరములలోఁ ద్రికాలజ్ఞుఁడగుట ♦—

గీ. ఇట్లు రెండు వత్సరముల నేకదీక్ష
ననుదినంబును యోగాభ్యాస మొనర్చు
మనుజుఁడిల సర్వశక్తి సంపన్నుఁడగుచు
నెఱుఁగుఁ గాలత్రియమ్ముఁ దానెలమిఁ గృష్ణ! 122

తా—ఈవిధముగా రెండేండ్లు ఏకదీక్షగా ప్రతిరోజును యోగాభ్యాసము చేసినవాఁడు సర్వశక్తిసంపన్నుఁడై త్రికాలముల నెఱుగును

—♦ నిరంతర యోగాభ్యాసఫలము ♦—

క॥ అనయము యోగాభ్యాసం
బును నిశ్చల చిత్తమూని పొనరించిననా
మనుజునకు దుర్లభంబిలఁ
గనరాదని చాటిచెప్పగాదగు గృష్ణ! 123

తా—ఎల్లప్పుడును ఇట్లు యోగాభ్యాసమును నిశ్చలచిత్తమును బూని చేసినచో మనుష్యునకు చేతగానిది లేదు.

క॥ దేవా! భూతనిచయ సము । భావానిర్మలతర ప్రభావా! శ్రిత సం
జీవా! పూజితపదరా । జీవా! నీ సేవ నెపుడు చేసెదఁ గృష్ణ! 124

—♦ విజ్ఞప్తి ♦—

క॥ శ్రీకృష్ణుని కృపచే నాం
ధ్రీకరణముఁ జేసినాఁడ ధీనజనులను కం
పాకలితులై సహింపుం
డీ కాలజ్ఞానమునుఁ బరీక్షించి మదిన్ 125

గద్య.

ఇది శ్రీకృష్ణ గురు వరప్రసాద సమాసాదిత కవితా
ధౌరేయ సకల సుజనవిధేయ దేవినేని సూరయ
నామధేయ ప్రణీతంబైన వైద్యరహస్య
దీపికయను నామాంతరముగల
సతాత్పర్య కాలజ్ఞానము
సంపూర్ణము.

తాత్ప:—సులభము.

చ. గురుతరమైన చెంగలువ కోష్టగరున్ తగరంబు నింక పు
వ్వురసము మంచిగంధముల వాసన కన్పడుచున్నగాని దు
ర్భర శవమూత్ర గంధముల వాసనగన్పడు చున్నగాని యా
నరుఁడిలలోనఁ బుష్పితుఁడనందగు నిక్కువ మోరమాధవా! 92

తాత్ప:—చెంగల్వకోష్టు అగరు తగరము పూదేనె మంచి గంధము, వీని వాసన యైనను భరింపరాని శవసంబంధమగు మల మూత్రముల వాసనగాని శరీరమునుండి వెడలు నరుఁడును పుష్పితుఁ డనఁబడును.

గీ. రోగికి జ్వరము లేక నిరూఢిగా, సు
గంధ కారణమున్ లేక, కాయమున, సు
గంధమైన మరియును, దుర్గంధమైన
దోఁప నతఁడేడు గూడ బ్రదుకఁడు; కృష్ణ! 93

తాత్ప:—సులభము.

—♦ ర స జ న్య వి కా ర ము ♦—

గీ. వ్యాధి లేకుండి నపుడు గాయమ్ము నందు
గలరసమ్ముల నరయ రోగమ్ము వచ్చి
నంత విరసత్వమో లేక యమితరుచియొ
కనఁబడు రసస్థితి విధంబు గనఁగఁ గృష్ణ! 94

తాత్ప:—ఓకృష్ణ! రసస్థితియొక్క రీతి నాలోచింపగా వ్యాధి లేకుండిన సమయమునను శరీరమందున్న రసములను చూడగా రోగ మువచ్చినంత రసహీనతమో మిక్కిలి రుచియో కనఁబడును.

—♦ ర స జ్ఞా న ప రీ క్ష ♦—

క. రోగి శరీర రసము రుచి
బాగుగఁ గన్గొనఁగ వచ్చు బరికింపంగా
నీఁగలును జీమలు మొదలు
గాఁగల జంతువుల వల్లగరిమను కృష్ణ! 95

తాత్ప:—ఈగలు చీమలు మొదలగు వాసి చర్యల వలన రోగి

శరీర రసపు రుచిని గ్రహింపవచ్చును.

చ. క్షితివిరసత్వమొందినను జేరవు చీమలు నీఁగలున్ బవి
త్రతను వహించియున్న మధురత్వము నొందిన మక్షికాదులం
చితముగఁ జుట్టుముట్టియు స్పృశించుచుండిన నట్టిరోగి పు
ష్టితుఁడయి స్వల్పకాలమునఁ జెందును మృత్యువునో రమాధవా! 96

తాత్ప:—రసము లేకున్న చీమలు ఈగలును చేరవు పవిత్రము గానున్నను దియ్యదనముగా నున్నను ఈగలు చీమలు చుట్టును జేరి వ్రాలుచున్నను ఆరోగి పుష్టితుఁడై స్వల్పకాలమున మరణించును.

నోరు మూఁడు వ్రేళ్ళు పట్టకుండఁ బట్టుకొనుటకు ఫలము.

గీ. దంతముల మధ్య నంగుళిత్రయము నుంచ
నెడము లేకుండ నోర్మూత పడిన యెడల
నతఁడు సప్తరాత్రులకు గాయమ్ము విడిచి
మృత్యువును గాంచగానేగు ఋతము కృష్ణ! 97

తాత్ప: — పండ్ల నడుమ మూడు వ్రేళ్ళుంచినచో సందు లేకుండ నోరుమూత పడినయెడల 7 దినములలో మరణించును.

— ♦ కొన్ని మరణ చిహ్నములు ♦ —

గీ. మాతృమండలమును చంద్రమః కళంక
మును ధ్రువర్క్షమ్మునుం గనుగొనని వాఁడు
గర్దమాదులందుంచిన కాళ్ళు వెగిన
వంచు నెంచువాఁడు నశించు; కృష్ణ! 98

తా. మాతృమండలమును, చంద్రమండల మందలి మచ్చను, ధ్రువనక్షత్రమును చూడలేని వాఁడును కర్దమాదులం దుంచిన కాళ్ళు తగినవని తలచువాఁడును మరణింతురు.

క. ఉరము మిగులఁ గృశియించుచు
దటముఁజెముట పట్టుచున్నఁ దానె యయిన దా
తను వాత దలపయినఁ బొగ
లురుటుచును నున్న ఒచ్చు నాతఁడు కృష్ణ! 99

తా, ఎరుదుగొమ్ము మిక్కిలి ఎండిపోయినను, మాటిమాటికి

ని, చెమ్మట పట్టుచున్నను, స్నానముచేసిన తరువాత తలమీద పొగలు గ్రమ్మినట్లున్నను, అట్టివాఁడు మరణించును.

గీ. వాయి యందేమి లేనట్టిపక్షి యొవరి
నెత్తిమీద నెక్కిపోడుచు; నిర్గతముఁగ
నతఁడు స్వల్పకాలమ్ములో మృతినిఁగాంచు
నంచువచియించె గాలజ్ఞుఁడవనిఁ గృష్ణ! 100

తా. నోటిలో నేమియు లేనిపక్షి నెత్తిపైనెక్కి పొడిచిన నాతఁడు మరణించును.

—♦ విపరీత చిహ్నములు. ♦

క. చెవులం దెఱచుకొనియు నా
రవముల విన నట్టివాఁడు రమ్యాహారం
బవిరళముగ మెసవుచు స
త్తువఁగలుగనివాఁడు దాఁ బ్రదుకఁడిలఁ గృష్ణా! 101

తా. చెవులు విప్పుకొనియుండియు ధ్వనినివిననివాఁడను తిండి తినుచునే ఆకలి తీరనివాఁడునుఁ బ్రదుకరు.

గీ. కాంతిహీనుఁడయ్యు హఠాత్తుగా బ్రకాశ
మందువాఁడు గృశీభూతుఁడై విచిత్ర
గతిగ బలిసినవాఁడు నాకాలగతిని
గాంచకుండక పోఁడు నిక్కముగఁ గృష్ణ! 102

తా. కాంతిమాసిపోయి అకస్మాత్తుగా దివ్యమైనకాంతితో ప్రకాశించువాఁడును, చిక్కి విచిత్రముగా బలిసినవాఁడును బ్రదుకరు.

భోజనాది వైపరీత్యము.

గీ. కారణములేక కొలది యాహారమునఁ గృ
శించుచాహారమును భుజియించినఁ గడు
మైక మొదవిన గ్రుడ్డు లేమాడ్కిఁగాన
బడకయున్న నతఁడు జీవముడుగుఁ గృష్ణ! 103

గీ. గోరులును వెంట్రుకలు నూడి జారిపడిన
నెడమ కన్నుండినీరు స్రవించుచున్న

నబలుఁడై యుండియును నహీనబలుఁడయిన
రోగిజీవింపఁడీక్షితిలోనఁ గృష్ణ! 104

తా. కారణము లేకయే కొద్ది అన్నముతినుచు, చిక్కిపోవు వాఁడును ఎంతతిండి తిన్నను, మొకముగగ్లి కండ్లుకానరాకయున్న వాఁడును బ్రదుకరు. గోళ్లు, వెంట్రుకలు ఊడిపడ్డను, ఎడమకన్నునీరు గారినను చిక్కియుండి శేమముగా బలిసినను, ఆరోగి బ్రదుకఁడు.

క. మణిబంధము మొగముపయిని
ననుచుకొని యొకించుకేనియును రవికాంతిఁ
గనఁజాలక పీనుగువా
సనగొట్టెడువాఁడు బ్రదుకఁ జాలఁడు కృష్ణా! 105

తా. సులభము.

—♦ అరిష్టములు ♦—

గీ. పువ్వు పండును నగ్నినిబాగయుమబ్బు
వానరాక గ్రమతఁ దెల్పుపగిది నరుని
మృత్యువునుఁ దెల్పుటకు నరిష్టములుగ
తంబుగానుండు సుమ్ము; సత్యంబు గృష్ణ! 106

తా. పువ్వు, పండు, నిప్పు, పొగ, మబ్బు, వర్షమువచ్చుట మృత్యువును తెల్పు అరిష్ట సూచనలు.

—♦ వైద్యుని యరిష్టజ్ఞానము. ♦—

క. మరణోన్ముఖుఁడగు రోగికి
నరిష్టములు దెలిసికొనక యౌషధమిడినన్
బరిహాసమగును గనుకా
యరిష్టములు వైద్యుఁ డెఱుఁగనగు; నిల గృష్ణా! 107

తా. చావుదగ్గర బడిన రోగియొక్క అరిష్టముల నెఱుగకుండ మందిచ్చిన పరిహాసమగును; కనుక వైద్యుఁ డెఱుంగవలెను.

—♦ అరిష్ట శాంతి. ♦—

గీ. పృథివిలో నరిష్టములు గాన్పించురోగి
బ్రదుకఁడైన మందిడుచు జపముదపంబు

బ్రాహ్మణులచేతఁ జేయింప ఫలముకా నొ
కప్పు డాదవుననియె శివుఁడవనిఁ గృష్ణ! 108

తా. అరిష్టములు తోఁచు రోగి బ్రదుకఁడని ఆశ వదలుకొన వలెను. ఐనను మందులిచ్చుచు బ్రాహ్మణులచేత జపము తపము చేయించిన ఒకప్పుడు బ్రదుకవచ్చునని శివుఁడు చెప్పెను.

—♦ కృష్ణకాలపురుష ఫలము. ♦—

గీ. ఆకసంబునఁ గనుపించునట్టి నీడ
మహిన లుప్పు దోఁచెనేనియా మనుజుఁడారు
మాసములలోన యమరాణ్ణివాసమునకు
నరుగ యత్నంబుసేయుఁ దానాత్మ; కృష్ణ! 110

తా. సులభము.

—♦ పీతనీలాది వర్ణ ఫలము. ♦—

ఆ. ఛాయ పీతవర్ణమై యున్నవ్యాధియు
నలుపు నెఱుపునైనఁ గలుగుహత్య
చిత్రవర్ణమైనఁ జిత్తమ్మునకుమహా
భయముగలుగు; నందువలన కృష్ణ! 111

తా, ఆకాశమందలి తననీడ, పసుపుపచ్చగా నుండిన రోగము, రంగురంగులుగా నున్న మనసునకు భయమును కలుగును.

—♦ అంగహీన కాలపురుషుని ఫలము. ♦—

క. ధరఛాయా పురుషుని పద
మరయఁగ విఱిగినటులున్న నార్నెలలకుఁ బం
ధురగుల్భములట్లగుచో
మఱి వత్సరమునకు గల్గు మరణము కృష్ణ! 112

తా. ఛాయాపురుషుని కాలు విరిగినట్లున్న ఆరునెలలకును గుల్భములవలె నున్నచో సంవత్సరమునకును, మృతికల్గును.

గీ, పరికించిచూడ ఛాయా
పురుషుని హృదయంబు నష్టమునుఁ బొందిన వ
త్సరయుగమున కాయువ్వము

పరిపూర్ణాణంబవునటంచుఁ బల్కిరి; కృష్ణ! 113

తా. ఛాయాపురుషుని హృదయము కనఁబడక పోయినచో 2 సంవత్సరములకు మరణించును.

గీ. ధరణీతలమున ఛాయా
పురుషుని గుడిచేయి విరిగిపోయినఁ జుట్టాల్
మరణింతు రెకమ చేయఁటు
విరిగినభార్యయు నశించు నె టన కృష్ణ! 114

తా. సులభము

క. అరయఁగ ఛాయాపురుషుని
శిరమును దక్షిణకరంబు శిథిలమయిన నా
పురుషుడు కొలదిదినంబుల
మరణము నొందంగఁగలఁడు మహిలోఁ గృష్ణ! 115

తా. ఛాయాపురుషుని తలయుకుడిచేయియు నాశనమైన యెడల అట్టివాడు కొద్దిరోజులలో మరణించును.

క. శిరహీనమైన నెల కం
ధరహీనంబైనచో దినము లెన్మిది జం
ఘరహితమైన దినము మేన్
మరుగు వడిన నపుడుగల్గు మరణము కృష్ణా! 116

తాత్ప:—తలలేని యెడల నెలలోను, మెడలేని యెడల ఎనిమిదిరోజులలోను, తొడలేని యెడల రోజులోను శరీరమేకనఁబడనిచో వెంటనే మరణము గల్గును.

— ♦ ఛా యా పు రు ష ల క్ష ణ ము. ♦ —

క. ఛాయాపురుషుని లక్షణ
మీాయిలలో దెలిసి కొనిన నెవరైనను బ్ర
జ్ఞాయుత కాలత్రయవిదు
లైయశమున్ గాంచఁ గలరిహమ్మునఁ గృష్ణా! 117

తాత్ప:—ఛాయాపురుషలక్షణ మెరిగిన వారు త్రికాలవేదులై కీర్తిగాంచఁ గలరు,

క. దూరస్థుఁడైన నరుఁడే
కారణమునఁ దెలియఁగలఁడో కాలమ్మును నా
కారణము శివుఁడు చెప్పిన
తీరుగ వచియింతు జనులు తెలియఁగ కృష్ణా! 119

తాత్ప—దూరమున నున్న మనుష్యుడే హేతువుచే కాలము నెఱుగ గలఁడో ఆకారణమును మనుష్యులు తెలిసికొనుటకై శివుడు చెప్పిన రీతిగానే, చెప్పెదను.

—♦ ఏకాంత ఛాయాసాధనము ♦—

గీ॥ నిర్జన స్థలమ్మునకేగి నిలచి సూర్యు
నకు వెనుకఁ దిర్గి ఛాయఁ గంఠస్థలమునఁ
జూచి యాకసమందు సంకోచముడిగి
కనుఁగొనిన శివుఁ డగుపడుగాదె! కృష్ణా! 118

తాత్ప—ఒంటరిచోటికిఁబోయి నిలువఁబడి సూర్యునకు వెనుకతిరిగి నిలువఁబడి నీడయొక్క కంఠప్రదేశమున జూచి క్రమముగా ఆకాశమునకు అనుమానము లేక చూచిన శివుఁడు కాన్పించును.

గీ. ఎలమి "ఓం హ్రీం పరబ్రహ్మణేనమో"య
టన్న మంత్రంబు నాత్మలో నధికభక్తి
నూట యెనిమిది సారు లనూనముగ జ
పింపనిష్టార్థమపుడ లభించుఁ గృష్ణ! 120

తాత్ప— "ఓం హ్రీం పరబ్రహ్మణేనమో" అను మంత్రమును 108 సారులు జపింప ఇష్టార్థము అప్పుడే చేకూరగలదు.

క॥ పరిశుద్ధస్ఫటికాకృతిఁ
బరగుచు వివిధాకృతుల విభాసిల్లెడు శం
కరుఁగన్నవాఁడు జీవుల
కరయఁగ దావిభుఁడగును నయమ్మునఁ గృష్ణా! 121

తా—తెల్లని స్ఫటికాకారముతో నొప్పుచు వివిధాకృతులు గల విగ్రహము కనఁబడినవాఁడు లోకపాలకుఁ డగును.

—| రెండు సంవత్సరములలోఁ దివ్యకాలజ్ఞుఁడగుట |—

గీ. ఇట్లు రెండు వత్సరముల నేకదీక్ష
నను దినంబును యోగాభ్యాస మొనర్చు
మనుజుఁడిల సర్వశక్తి సంపన్నుఁడగుచు
నెఱుఁగుఁ గాలత్రియమ్మును దానెమిఁ గృష్ణ! 122

తా—ఈవిధముగా రెండేండ్లు ఏకదీక్షగా ప్రతిరోజును యోగాభ్యాసము చేసినవాఁడు సర్వశక్తిసంపన్నుఁడై త్రికాలముల నెఱుఁగును

—| నిరంతర యోగాభ్యాసఫలము |—

క॥ అనయము యోగాభ్యాసం
బును నిశ్చల చిత్తమూని పొనరించినసనా
మనుజునకు దుర్లభంబిలఁ
గన రాదని చాటిచెప్పగాదగు గృష్ణ! 123

తా—ఎల్లప్పుడును ఇట్లు యోగాభ్యాసమును నిశ్చలచిత్తమును బూని చేసినచో మనుష్యునకు చేతగానిది లేదు.

క॥ దేవా! భూతనిచయ సను। భావానిర్మలతర ప్రభావా! శ్రిత సం
జీవా! పూజితపదరా। జీవా! నీ సేవ నెపుడు చేసెదఁ గృష్ణ! 124

—| వి జ్ఞ ప్తి |—

క॥ శ్రీకృష్ణుని కృపచే నాం
ధ్రీకరణముఁ జేసినాఁడ దీనజనులను కం
పాకలితులై సహింపుం
డీ కాలజ్ఞానమునుఁ బరీక్షించి మదిన్ 125

గద్య.

ఇది శ్రీకృష్ణ గురు వరప్రసాద సమాసాదిత కవితా
ధారేయ సకల సుజనవిధేయ దేవినేని సూరయ
నామధేయ ప్రణీతంబైన వైద్యరహస్య
దీపికయను నామాంతరముగల
సత్యాత్మక కాలజ్ఞానము
సంపూర్ణము.